

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ДАВНЬОЇ ТА НОВОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Освітній рівень: II (магістр)
Освітня програма: «Історія України»
Спеціальність: 032 «Історія та археологія»

**Метричні книги православних парафій Північної
Буковини 1784-1944 років як генеалогічне джерело**

Кваліфікаційна робота студента:
Дутчака Андрія Ігоровича

(підпис здобувача освіти)

Науковий керівник: кандидат історичних наук,
доцент Сокирко О. Г.

(підпис наукового керівника)

«Рекомендовано до захисту на ЕК»
Завідуючий кафедри Давньої та Нової історії
України: доктор історичних наук, професор
Колесник В.Ф.

(підпис завідувача кафедри)

КИЇВ 2023

АНОТАЦІЯ

Дутчак А. І. Метричні книги православних парафій Північної Буковини 1784-1944 років як генеалогічне джерело. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2023. 82 с.

Магістерська робота є дослідженням метричних книг православних парафій Північної Буковини. В роботі охарактеризовано метричну книгу як генеалогічне джерело та простежено історію запровадження метричних книг в Україні. Виявлено, що метричні книги православних парафій Північної Буковини почали вестись за вимогою влади в 1784 р. На основі аналізу метричних книг, які зберігаються в Державному архіві Чернівецької області виявлено, що метричні книги 1784-1840 рр. збережені фрагментарно. Також виявлені помилки ідентифікації метричних книг окремих населених пунктів. Визначено правила ведення метричних книг та історію змін формулярів. Запропоновано поділ метричних записів на інформаційні групи та проаналізовано їх елементи. Визначено алгоритми пошуку генеалогічної інформації.

Ключові слова: метрична книга, Північна Буковина, формуляр, церква, православ'я

Dutchak Andrii. Metrical books of the Orthodox parishes of Northern Bukovyna 1784-1944 as a genealogical source. Taras Shevchenko National University of Kyiv. 2023. 82 p.

The master's thesis is a research of the metrical books of the Orthodox parishes of Northern Bukovyna. The work characterizes the metric book as a genealogical source and traces the history of the introduction of metric books in Ukraine. It was found that the metric books of the Orthodox parishes of Northern Bukovyna began to be kept at the request of the authorities in 1784. Based on the analysis of the metric books stored in the State Archive of the Chernivtsi region, it was found that the metric books of 1784-1840 were preserved in fragments. Errors in the identification of metric books of individual settlements were also found. The rules for keeping metric books and the history of formular changes are defined. The division of metric records into

informational groups is proposed, their elements are analyzed. Algorithms for searching for genealogical information are defined.

Keywords: metric book, Northern Bukovyna, formular, church, Orthodoxy

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. МЕТРИЧНА КНИГА ЯК ГЕНЕАЛОГІЧНЕ ДЖЕРЕЛО ТА ПРАКТИКИ МЕТРИКАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	9
1.1. Метрична книга як генеалогічне джерело.....	9
1.2. Запровадження метричних книг на території України (друга половина XVI – кін. XVIII ст.).....	14
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА МЕТРИЧНИХ КНИГ ПРАВОСЛАВНИХ ПАРАФІЙ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ.....	24
2.1. Правила метрикації та стан збереження.....	24
2.2. Формуляр метричної книги.....	41
РОЗДІЛ 3. ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВА МОДЕЛЬ МЕТРИЧНОЇ КНИГИ ТА АЛГОРИТМ ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ.....	48
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність даного дослідження зумовлена зростанням інтересу до вивчення власних родоводів. Люди, які починають займатися власним родоводом зазвичай знають інформацію про своїх предків, які народились в 20-40 роках ХХ століття. Для подальшого вивчення історії роду необхідно проводити генеалогічне дослідження. Є безліч генеалогічних джерел писемного, речового чи усного характеру, однак практика генеалогічних досліджень, особливо селянських родин, свідчить що найдостовірнішим та найкориснішим генеалогічним джерелом є метричні книги. Метричні книги є носієм інформацію про конкретну людину в історичному процесі, а історію власного роду не можливо вивчати осторонь конкретних історичних умов, так як історія роду – невід’ємна частина історії держави. Окрім, вище сказаного, актуальність даної теми зумовлена її недостатнім дослідженням, відсутністю методичних рекомендацій по роботі з метричними книгами Північної Буковини та помилки в описах та назвах архівних документів.

Об’єктом нашого дослідження є метричні книги. **Предметом** дослідження є метричні книги православних парафій Північної Буковини, які зберігаються у Державному обласному архіві Чернівецької області.

У зв’язку з цим **метою** даної роботи є комплексний аналіз метричних книг православних парафій Північної Буковини як генеалогічного джерела. Ця мета реалізується через вирішення ряду завдань:

1. визначити та дослідити метричні книги як генеалогічне джерело православних парафій Північної Буковини;
2. проаналізувати історію запровадження метричних книг в Україні;
3. проаналізувати стан збереження метричних книг православних парафій Північної Буковини;
4. проаналізувати ідентифікацію метричних книг православних парафій Північної Буковини за населеними пунктами;
5. визначати правила ведення метричних книг православних парафій Північної Буковини;

6. охарактеризувати історію змін формулярів метричних книг православних парафій Північної Буковини;
7. здійснити поділ метричних записів на інформаційні групи та охарактеризувати їх елементи;
8. визначити алгоритми пошуку інформації.

Хронологічні рамки дослідження досить широкі й охоплюють період з 1784 р. по 1944 р. Нижня межа зумовлена початком веденням метричних книг православних парафій Північної Буковини. Верхня межа зумовлена останніми метричними книгами переданими на зберігання до Державного обласного архіву Чернівецької області.

Територіальні межі роботи охоплюють Північну Буковину - ту частину території Герцогства Буковини, яка входить в Чернівецьку область.

Методологічною основою роботи є загальнонаукові принципи: системності, історизму, комплексності та наукової об'єктивності. Основними підходами застосованим у роботі були діалектичний та міждисциплінарний. У ході даного дослідження були використані такі загальнонаукові (філософські) **методи** як: дедукція, аналіз, синтезу. Також були використані такі методи історичної науки: історіографічного аналізу, історико-порівняльний та історико-генетичний методи. Використання вказаної методології дало змогу проаналізувати та систематизувати отримані в ході роботи знання задля чіткого і глибокого розкриття теми кваліфікаційної роботи.

Історіографія та джерельна база. Станом на сьогодні метричні книги православних парафій Північної Буковини не вивчались як окремий предмет дослідження. Єдиною працею, яка вийшла друком на основі метричних книг, а саме римо-католицької парафії міста Чернівці, є «Словник буковинських прізвищ» О. Слюсара.

Про ведення метричних книг у православних парафіях Буковини частково згадують в контексті історії та устрою церкви В. Мордвінов та К. Богатирець. В. Мордвінов (1838-1908) у своїй праці «Православная церковь въ Буковинь» 1874 р. видання розглядає так званий «Духовний Регламент» 1786 р. який регламентує

ведення метричних книг. К. Богатирець (1868-1960) не встиг за життя видати монографію «История Буковинской епархии». В його праці вказується про певні зміни в практиці ведення метричних книг протягом австрійського та румунського періоду панування на Буковині. М. Чучко в своїй статті «Церковні таїнства та обряди життєвого циклу в середовищі українського і східнороманського населення Буковини XV – початку XX ст.» наводить чисельні укази та циркуляри Буковинської консисторії які стосуються як метричних книг так і церковних обрядів. Інформацію про метричні книги також містить між архівний довідник «Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України. Том 3»: невелику історичну довідку про метричні книги Державного архіву Чернівецької області та архівний шифр метричних книг.

Важливе місце у вивченні метричної книги як важливого генеалогічного джерела, особливо для селянської генеалогії займає науковий доробок Ю. Легуна, його статті: «Метричні книги, як джерело з вивчення селянської генеалогії Правобережної України 19 - 20 ст.», «Класифікація джерел генеалогічного характеру селянських родин Правобережної України» та монографії «Генеалогія селян Подільської губернії: джерела».

Чи не найбільший внесок в історію запровадження метричних на території України зробив І. Скочиляс, виділимо такі його праці: «Запровадження метричних книг у Київській митрополії (середина XVII – XVIII ст.)» та «Реєстрація природного руху населення у Львівській єпархії в першій третині XVIII століття».

Джерелами даної роботи є, власне, її предмет – метричні книги православних парафій Північної Буковини.

Наукова новизна полягає у першій спробі комплексного дослідження метричних православних парафій Північної Буковини, в першу чергу як генеалогічного джерела; у виявленні помилок ідентифікації метричних книг окремих населених пунктів; та запропонованій системі поділу метричного запису на інформаційні групи та охарактеризуванні її елементів.

Апробація результатів дослідження. Проміжні висновки з аспектів стану збереження та інформаційно-пошуковою моделі метричних книг православних парафій Північної Буковини викладені та обговорені на XXI міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених Шевченківська весна – 2023 (секція «Архівознавство, джерелознавство, спеціальні історичні дисципліни та методологія історії»). Тези «Метричні книги православних парафій Північної Буковини 1784-1944 років. Стан збереження та інформаційно-пошукова модель» найближчим часом будуть опубліковані у матеріалах конференції. На всеукраїнській науковій конференції «The long XIX century of Ukrainian history (1772-1914)» було обговорено потенціал метричних книг в дослідженні народжуваності позашлюбних дітей. Тези «Буковинські позашлюбні діти та їх матері за матеріалами метричних книг містечка Садгори кінця XVIII – середини XIX століття» очікуються до публікації в електронному збірнику.

РОЗДІЛ 1. МЕТРИЧНА КНИГА ЯК ГЕНЕАЛОГІЧНЕ ДЖЕРЕЛО ТА ПРАКТИКИ МЕТРИКАЦІЇ В УКРАЇНІ

1.1. Метрична книга як генеалогічне джерело

Впродовж останніх десятиліть в Україні активно набуває популярності тема дослідження генеалогії селян. Вивченням походження та історію роду, прізвищ та окремих осіб, родинних зв'язків, складанням родоводів займається так історична дисципліна як генеалогія. Наука розгалужує генеалогію на історичну та практичну (утилітарну).

Генеалогія історична (грецькою *γενεαλογία* — «родовід») – спеціальна історична дисципліна, що вивчає походження родів та окремих осіб, родинні зв'язки, історію сімей різного соціального походження. Відомості, які надає генеалогія історична, допомагають вивчати політичну історію, майнові, соціальні та правові стосунки, місце та роль певних родів та осіб у подіях окремих епох та країн. Її дані сприяють дослідженню демографічних процесів та соціально-психологічних аспектів людських взаємин.¹

Генеалогія практична – 1) власне родовід, систематичне зібрання відомостей про походження роду, його історію та споріднення з іншими родами; 2) сукупність наукових методів, з допомогою яких складається родовід. У стародавні часи практична генеалогія являла собою, як правило, перерахування прямих предків за чоловічою лінією. З поступом суспільства, формуванням його складної ієрархічної соціальної структури, вона вимушена була розвиватися, щоб задовольняти зростаючі суспільні вимоги, зокрема щодо впорядкування відносин, які регулюються спадковим правом.²

¹ Томазов В.В. Генеалогія історична [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2004. - 688 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Genealogija_istorychna

² Томазов В.В. Генеалогія практична [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України.

Як зазначає Воронов В. І.: «Трактування предмета генеалогії та її завдань надзвичайно різноманітні – від доволі вузького підходу, що обмежує її функції лише вірогідними доказами фактів спорідненості, до розширеного тлумачення, яке, окрім реконструкції власне родовідних, включає дослідження історичних біографій, історії сімей і їх майнового становища, соціального статусу, місця в системі держави, внеску в суспільне та культурне життя. У сучасній історичній науці остання тенденція все більшою мірою домінує»³.

У сучасній науковій системі знань статус генеалогії піднесено на високий рівень у зв'язку з її орієнтуванням на майже безмежну джерельну базу. Практично будь-яка річ, писемна пам'ятка, які колись належали певній особі або роду, у подальшому можуть стати джерелом для спеціаліста в галузі генеалогії⁴.

«Джерела, що використовує історична генеалогія, надзвичайно різноманітні. Це – практично всі пам'ятки, пов'язані з людською діяльністю. Традиційно їх поділяють на письмові, речові та усні. Але за змістом генеалогічного матеріалу можна виділити 2 групи джерел: власне генеалогічні, тобто родовідні розписи й книги, генеалогічні древа й таблиці, та джерела для складання родоводу, до яких належать всі інші джерела, що зосереджують інформацію про людину, її життя та оточення»⁵.

Ю. Легун зазначає: «що у загальному плані писемні джерела поділяються на дві групи – опубліковані та архівні матеріали. Щоправда, коло опублікованих документів з інформацією про селян є досить вузьким. Переважно такі видання з'являлися на світ задля забезпечення інших, специфічних державних і наукових завдань. Так, відомості подібного плану є у алфавітних списках осіб, які

Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2004. - 688 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Genealogija_praktychna

³ Воронов, В. І. Спеціальні історичні дисципліни [Текст]: підручник. – Д.: РВВ ДНУ, 2018. – с. 83

⁴ Там само. с. 87

⁵ Томазов В.В. Генеалогія історична [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2004. - 688 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Genealogija_istorychna

розшукувалися поліцією або засуджені; іменних списках убитих, поранених, хворих часів 1-ї світової війни . Окрему групу видань складають документи про селянські рухи.

У цих публікаціях вказуються імена лише відокремлених категорій селянського населення, можливість віднаходження у них свідчень про конкретних осіб є проблематичною. Отже, наразі реальна реконструкція селянських родоводів може бути здійснена тільки на основі архівних матеріалів, які зберігаються у відповідних державних та приватних установах»⁶.

Серед писемних архівних джерел окрему групу становлять джерела церковного походження. Серед них найбільш цінними для генеалогічного дослідження, особливо сільських родоводів, є документи церковного обліку населення. Їх надзвичайна цінність полягає в широкому охопленні різних верств населення. До цього комплексу документів відносяться метричні книги про народження, одруження, та смерть, реєстри живих парафіян (*Status animarum*), сповідні розписи, книги шлюбних оголошень, клірові відомості, матеріали візитацій та інші документи. Поміж них надзвичайно важливе місце займають метричні книги.⁷

Серед вітчизняних та закордонних фахівців можна зустріти різні визначення терміну «метрична книга». Відповідно до визначення, сформульованого А. Гойхбаргом в «Енциклопедичному словнику» видавництва Ф. А. Брокгауза та І. А. Єфрона, метричні книги – це публічні книги для запису народжень, шлюбів, смертельних випадків та інших подібних подій, правильне ведення, яких

⁶ Легун Ю. В. Класифікація джерел генеалогічного характеру селянських родин Правобережної України / Легун Юрій // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методик. - 2005. - 12. - С. 251. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/sid_2005_12_1_249

⁷ Легун Ю. В. Метричні книги, як джерело з вивчення селянської генеалогії Правобережної України 19 - 20 ст. / Легун Юрій // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки: Зб.наукових праць. - Випуск 3. - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – с. 229 Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/14441/Legun.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

державна влада доручає власним або церковним інституціям (органам).⁸ Мордвінцев В. та Томазов В. у виданні Інституту енциклопедичних досліджень НАН України «Енциклопедія сучасної України» дають наступну дефініцію: «Метричні книги – комплекс джерел, що містять інформацію про громадянський стан людини (народження та хрещення, вінчання, смерть і відспівування тощо)⁹.

Антонов Д. М. та Антонова І. О. розширили формулювання цього поняття і зазначили, що «під метричними книгами розуміють сукупність актів культової реєстрації, що засвідчують події хрещення (народження), вінчання (шлюбу), поховання (смерті) конкретних осіб у вигляді хронологічних записів у книжковій формі»¹⁰.

Відомий український історик, джерелознавець, археограф Я. Дашкевич зазначив, що метрики слугують джерелом інформації з таких галузей знань: «біографістика; генеалогія; історична демографія; історична медицина – аналіз смертності з погляду хвороб; етнічна і конфесійна історія; лінгвістика; мистецтвознавство; історична фактографія». Російські фахівці, співробітники Держархіву Тульської області Д. М. Антонов та І. О. Антонова цей перелік значно розширили і вважають, що інформаційний потенціал метричних книг дає змогу використовувати ці джерела в таких науках, як генеалогія, історія ментальностей, історична демографія, антропологія і етнографія, соціальна історія, сімейна і локальна історія, топоніміка, антропоніміка, ономастика, юриспруденція, етнографія, історична антропологія і географія, історія

⁸ Энциклопедический словарь [Текст] / под ред. проф. И. Е. Андреевского. - Санкт-Петербург : Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, 1890-1907. Т. 19: Мекенен - Мифу-Баня. - 1896. – с. 201

⁹ Мордвінцев В. М., Томазов В. В. Метричні книги // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=66728

¹⁰ Зворский С. Л. Метричні книги: історія їх ведення та теренах України та зберігання в державних архівах // Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України. – К., 2009. – Т. 1. – С. 8.

медицини, генетика тощо. Тому цілком природним є те, що метричні книги активно використовуються дослідниками при проведенні генеалогічних, демографічних, історико-краєзнавчих, історико-статистичних та інших досліджень і пошуків.¹¹ Саме метричні книги, на відміну від більшості документів, які містять інформацію про громаду, соціум, «є носіями відомостей про конкретну людину в історичному процесі».¹²

Ю. Легун зазначає, що використання скорочення «метрика» поряд з терміном «метрична книга» не є коректним, оскільки формально існує, принаймні, чотири види документів, що носять однокореневі назви: 1) метрика (метрична виписка), метричне свідоцтво; 2) метричний запис; 3) метрична книга; 4) метричний зошит.

Метрична виписка – це документ обліку цивільного населення, що фіксував факт народження, шлюбу, смерті конкретної особи; у сучасному розумінні свідоцтво про одну з цих подій, яка видавалася на підставі метричного запису.

Метричний запис – це запис у метричній книзі про народження/хрещення, шлюб/вінчання або смерть/поховання людини.

Метричним зошитом називали складову частину консисторської метричної книги про народження, шлюби і смерті за один рік по одному приході. Кількість зошитів в консисторському екземплярі дорівнювала кількості парафій у повіті або місті.¹³

Отже, метричні книги містять важливу генеалогічну інформацію, таку як записи про народження, шлюб та смерть. Однак крім, власне, фактів про народження, шлюб та смерть, метричні книги можуть містити інформацію про

¹¹ Зворский С. Л. Метричні книги: історія їх ведення та теренах України та зберігання в державних архівах // Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України. – К., 2009. – Т. 1. – С. 7-8

¹² Лобко Н. В. Метричні книги як джерело генеалогічної інформації // III Міжнар. наук. конгрес укр. істориків “Укр. іст. наука на шляху творчого поступу”, Луцьк, 17–19 трав. 2006 р. – Луцьк, 2006. – С. 232.

¹³ Легун, Ю. В. Генеалогія селян Подільської губернії: джерела [Текст] / Ю. В. Легун. - Вінниця : О.Власюк, 2005. - с. 84-85

місце народження, місце проживання особи, номер будинку чи вулиці де вона проживає, її соціальний стан, факт еміграції, віросповідання та її зміну, в окремих випадках національність та іншу інформацію про особу, яка дає змогу реконструювати історію сім'ї.

1.2. Запровадження метричних книг на території України (друга половина XVI – кін. XVIII ст.)

Ранніми прототипами метричних книг були диптихи та синодики-пом'яники. Перші являють собою дві металеві, дерев'яні чи кістяні продовгуваті дощечки, які з'єднані між собою. Давні греки та римляни використовували диптихи як пам'ятні і записні книги. В епоху переваги християнства над язичництвом в Римській імперії християнство пристосувало диптихи під власні потреби¹⁴.

В перших сторіччях нашої ери слово диптих мало значення переліку, списку, опису¹⁵. Диптихи почали використовуватись як таблиці, за якими духовенство читало молитви і поминали живих та померлих. До поминального списку вносились ті, хто показував старанність і відданість церкві. Оскільки перелік поминальних осіб був великим і не поміщався на одному диптиху, диптихи почали розділятися на три типи: єпископські, для поминання місцевих архієреїв; живих, в які передусім записувалися живі правителі, духовенство високого сану та благодійників церкви; померлих – в них записували покійних благочестивих людей та поборників церкви.¹⁶

¹⁴ Энциклопедический словарь [Текст] / под ред. проф. И. Е. Андреевского. - Санкт-Петербург : Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, 1890-1907. Т. 10-а: Десмургия – Домициан. - 1893. – с. 653-654

¹⁵ Каштанов С. М. Русская дипломатика: [Учеб. пособие для вузов по спец. "История"]. – М.: Высш. школа, 1988. – с. 9

¹⁶ Энциклопедический словарь [Текст] / под ред. проф. И. Е. Андреевского. - Санкт-Петербург : Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, 1890-1907. Т. 10-а: Десмургия – Домициан. - 1893. – с. 653-654

Пом'яники або ж, як їх ще називають синодики – списки ревнителів православ'я, які поминалися православною церквою за літургією в певні дні року та тижня. Існує два основних типи пом'яників – соборно-чинний і вкладний. Перший виник у Візантії в IX ст. в пам'ять перемоги Церкви над іконоборством, пізніше через болгарське та сербське посередництво став відомий на Русі й одержав назву – чин православ'я. Цей чин вшанування відзначався у великих соборах і монастирях, формувався вищою духовною та великокнязівською владою. Другий – вклади на помин душі, які записувалися до пом'яника. Веліся при монастирях, церквах довіреними особами. Монастирські пом'яники поділялися на кілька відділів – в один вносилися імена духовних – патріархів, митрополитів, єпископів, архімандритів, ігуменів, братії, у другий – князівські, боярські, шляхетські, дворянські роди, далі – міщанські, козацькі, посполиті. Якщо вписувалися з родом, то обов'язково вказувалися походження і прізвище. Імена записувалися не в родовому, а в знахідному відмінку, заборонялося писати прізвиська і нехристиянські імена. Вказувалися вклади на помин душ померлих. В імущих – це були села, земельні угіддя, млини, церковне начиння, у бідніших верств – одяг, полотно, досить часто – церковнослужебні книги. Пом'яник є предметом дослідження спеціальної історичної дисципліни – синодикології. Вони містять важливий матеріал для генеалогії князівських і шляхетських родин, родинних відносин, звичаїв, топоніміки та антропоніміки, монастирських володінь тощо. Найдавніші пом'яники – Любецький синодик, пам'ятка XIII–XIV ст., зберігся в копії XVII ст., продовжений по XVIII ст., та Києво-Печерський кінця XV – початку XVI ст., у списку якого був відновлений давній пом'яник, який, очевидно, згорів під час нашествия на Київ 1482 кримського хана Менглі-Гірея I. Відомі пом'яники Київського Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря (XVI ст.), Київського Межигірського Спасо-Преображенського монастиря (XVII ст.) та інші.¹⁷

¹⁷ Дзюба О. М. Пом'яники [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Pomianyky>

Проте, лише в середньовіччі актами стану стали приходські реєстри, які вело католицьке духовенство. Найдавнішим приходським реєстром Франції є реєстр Живрі 1336 р., а італійським – реєстр Ріміні 1232 року.¹⁸

Все ж усталення традиції ведення католицькою церквою метричної реєстрації відбулося в XV ст. в тому числі шляхом ухвалення синодів у Бельгії, Іспанії, Франції рішень про ведення книг хрещень, вінчань, погребіння та великоднього причастя. До середини XVI ст. з'являються перші метричні книги євангелістських громад¹⁹. Обов'язкове ведення метричних книг було постановлено на Тридентському соборі 1545-1563 рр. Священнослужителі від цього моменту повинні були вести книги про шлюб та народження²⁰. Найпізніше було врегульоване питання ведення метричних книг про померлих – 1614 року «Римським ритуалом» папи Павла V. Останній, окрім ведення метричних книг про народження, шлюб та смерть, зобов'язував вести *status animarum* – книги родин, які проживають в парафії.²¹

Першими метричними книгами на території України були – метричні книги римо-католицьких парафії, які почали провадитись з другої половини XVI ст. Найдавнішою відомою нам збереженою метрикою римо-католицького костелу є вже згадана книга реєстрації шлюбів катедрі у Львові за 1554–1591 рр. Початок ведення римо-католицьких книг на території України пов'язаний з постановами

¹⁸ Антонов Н.Д., Антонова И.А. Метрические книги России XVIII - начала XX века – М.; РГГУ, 2006. – с. 15

¹⁹ Книга шлюбів латинської катедрі Львова 1554–1591 рр. / Упоряд. Б. Петришак; НАН України. Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення; ЦДІА України, м. Львів. – Львів, 2017. – с. 12

²⁰ Скочиляс І. Я. Запровадження метричних книг у Київській митрополії (середина XVII – XVIII ст.) / Скочиляс І. Я. // Генеалогічні записки: Зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 7. — с. 26

²¹ Книга шлюбів латинської катедрі Львова 1554–1591 рр. / Упоряд. Б. Петришак; НАН України. Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення; ЦДІА України, м. Львів. – Львів, 2017. – с. 12

Триденського собору, «Римським ритуалом» папи Павла V та відповідних указів польських синодів та церковних достойників. Так, Пйотрковський примаціальний синод 1607 р. фактично продублював рішення Триденського собору щодо ведення метричних книг, а «Пйотрковський ритуал» 1631 року зобов'язав вести метричні книги про померлих. Загалом перші римо-католицькі метричні книги в Польщі провадились ще до Триденського собору, а на території України з другої половини XVI ст.²²

Греко-католицька та Київська православна церква, під впливом католицької контрреформації, запозичили в Заходу практику ведення метричних книг. Так, київський митрополит Петро Могила 1646 року видав «Требник», в заключній частині якого наводились форми метричних записів про хрещення, вінчання, померлих та списки живих парафіян. Таким чином він ініціював ведення метричних актів на території України та Білорусії. Але ведення метричних книг не набуло масового характеру через смерть Петра Могили в 1647 році та небажання місцевих владик користуватися його «Требником», а натомість використовувати власні богослужбові книги, які не містили формуляр метричної книги. В греко-католицькій церкві та в тих парафіях на території православних єпархій, котрі визнали зверхність Римського Апостольського престолу під впливом реформи Петра Могили впроваджується ведення метричних книг. Загалом ведення метричних книг до кінця XVI ст. було більше ініціативою священників, а ніж результатом церковної політики.²³

Наступним етапом впровадження метричних книг була реформа Антонія Вінницького. Близько 1675 році він започаткував видання друкованого формуляру «Метрики церковної», яким передбачалося ведення метричних книг

²² Книга шлюбів латинської катедри Львова 1554–1591 рр. / Упоряд. Б. Петришак; НАН України. Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення; ЦДІА України, м. Львів. – Львів, 2017. – с. 12-13

²³ Скочиляс І. Я. Запровадження метричних книг у Київській митрополії (середина XVII – XVIII ст.) / Скочиляс І. Я. // Генеалогічні записки: Зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 7. — с. 27-28

про хрещення, вінчання, померлих та списки живих парафіян. Загалом, метрична модель А. Вінницького наслідує «Требник» П. Могили.²⁴

Серед важливих нововведень – обов’язкове хрещення незаконнонароджених (позашлюбних та підкинутих) дітей та відповідний запис у метричній книзі про хрещення²⁵.

В книзі вінчань парох записував дати трикратних оголошень, імена наречених та їх батьків, звідки вони походять, їх вік, сімейний стан (вдівство), імена свідки з обох сторін наречених та запис добровільності шлюбу²⁶.

У книзі померлих духовенство записувало: дату смерті: рік, місяць, день; прізвище, ім’я, по батькові вірного; місце смерті, віросповідання, та чи прилучався померлий до святих таїн²⁷.

У списки живих парафіян повинні містити ім’я, прізвище та вік кожного члена родини. Список мав охоплювати усіх парафіян: як корінних мешканців даної місцевості, так і тих, хто перебував тут тимчасово або мав намір перебратися на постійне місце проживання в іншу парафію²⁸.

Вплив «Метрики» Вінницького був обмежений, оскільки зустріла пасивний опір місцевих владик та локальної обмеженістю використання. «Метрика церковна» була офіційно запроваджена в Перемишльській єпархії, частково – у Львівській, та в деяких парафіях Холмсько-Белзької єпархії, що не визнавали юрисдикції місцевого уніатського владики Якова Суші (1652-1684)²⁹.

Наступні реформи у веденні метричних книг, які викликані територіальною та хронологічною обмеженістю реформ Петра Могили та Антонія Вінницького,

²⁴ Сковчиляс І. Я. Запровадження метричних книг у Київській митрополії (середина XVII – XVIII ст.) / Сковчиляс І. Я. // Генеалогічні записки: Зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 7. — с. 29-30

²⁵ Там само. с. 30

²⁶ Там само. с. 31

²⁷ Там само. с. 31

²⁸ Там само. с. 31

²⁹ Там само. с. 33

були здійснені владикою Йосифом Шумлянським в Львівській єпархії та митрополитом Варлаамом Ясинським в Київській єпархії.

2 жовтня 1680 року заходами Йосифа Шумлянського було видано «Зерцало до преїзреня і латвейшого зрозуменя віри святой». У виданні Шумлянський намагався адаптувати священників до церковного обліку населення та вимагав від парохів ведення метричних книг про вінчання та хрещення. В книгу хрещених повинні записувати верифіковану дату хрещення, християнське ім'я народженого, ім'я та прізвище його батьків та кумів, а також територіальне походження осіб, причетних до хрещення. Подібні відомості повинні бути записані в метричну книгу вінчаних. За веденням книг передбачений контроль з боку намісників Шумлянського, єпископа та консисторії. Варто зазначити, що в «Зерцалі» не згадувалось про ведення метричної книги померлих та списку живих прихожан. Оскільки метрична реформа Шумлянського характеризувалася фрагментарністю записів у книгах хрещених і вінчаних та відсутністю реєстрації померлих та живих прихожан він у 1687 р. видав «Метрика альбо реєстр, для порядку Церкви Святой и snadньшой інформаціей, духовным свѣцким, з типографії єпископской Лвовской, при обители Святаго Великаго Мученика Христофора Георгіа видана»³⁰. В ній він вимагав від парохів старанного ведення метричних книг: про народжених, вінчання, реєстри живих та померлих та наводив окремі формули запису для селян, міщан і осіб шляхетського походження³¹.

1 березня 1691 року відбувся Київський єпархіальний собор, скликаний київським митрополитом Варлаамом Ясинським. Собор видав 10 постанов, які отримали назву «Заповеди отъ древнихъ правилъ церковныхъ». В 9 постанові він вимагав від духовенства провадження метричних книг про хрещення і вінчання

³⁰ Скочиляс І. Я. Запровадження метричних книг у Київській митрополії (середина XVII – XVIII ст.) / Скочиляс І. Я. // Генеалогічні записки: Зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 7. — с. 34-36

³¹ Скочиляс І. Я. Реєстрація природного руху населення у Львівській єпархії в першій третині XVIII століття // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Випуск 33. — Львів, 1998. — С. 225-235

посилаючись на писання святого Діонісія Ареопагіта та «Требник» Петра Могили». Однією з причин нехтування метричними книгами про померлих було побоювання, що вони замінять практику ведення пом'яників, про яку ми писали раніше. Нагляд за веденням книг покладалося на прототопів, однак з'ясувати ефективність нагляду через фрагментарність даних важко. Отже, реформа не вносила помітні зміни в практику метрикації³².

Метричні реформи другої половини XVII ст. в Львівській єпархії, яка однією з останніх в Україні прийняла унію (1700 р.) не закріпили традицію повсюдного ведення метричних книг. 1720 р. відбувся Замойський синод скликаний митрополитом Левом Кішкою, на якому між іншого розглядали питання ведення греко-католицьких метричних книг. Синод як і православна «Метрика» Шумлянського 1687 р. вимагав від парохів ведення усіх чотирьох метричних книг. Синод чітко окреслив формули метричного запису хрещення в тому числі і для незаконнонароджених. Формула для дитини народженої в законному шлюбі була наступною: «Дня... місяця... року... Я N. парох церкви N. охрестив N. сина NN. законних батьків народженого дня... Кумами були NN., і того ж охрещеного миропомазав. Кумом був N.». Найважливішим нововведенням синоду були: вимога ведення метричних книг у формі книги; закріплення записів підписом священника; прив'язаність метричної книги до церкви, а не до священника; покарання у вигляді штрафу чи дисциплінарного стягнення за недбале ведення метричної реєстрації; контроль візитацією наявності в пароха метричних книг. Недоліком реформи є відсутність форми метричних записів смертей та списку живих прихожан, періодичність ведення якої теж не вказана. Зрештою це негативно вплинуло на якість і повноту записів у метриках Львівській єпархії³³.

³² Скочиляс І. Я. Запровадження метричних книг у Київській митрополії (середина XVII – XVIII ст.) / Скочиляс І. Я. // Генеалогічні записки: Зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 7. — с. 36-38

³³ Там само. с. 38-40

Активізація метричної реєстрації на зламі 20-30-х рр. XVIII ст., яка в наступних десятиліттях призвело до повсюдного запровадження метричних книг і закріплення метричної практики в усіх без винятку парафіях Львівської єпархії. Це було зумовлено реформами Замойського синоду і запровадженням регулярних канонічних візитацій як дієвого засобу контролю за діяльністю парафіяльного духовенства та зрозумінням важливості метричного посвідчення в українських землях Речі Посполитої³⁴.

Після приєднання західноукраїнських земель до Австрійської імперії основні правила ведення духовенством метричних книг визначала уже не церква, а держава.

Практика метрикації на українських землях в складі Російської імперії, почалась значно пізніше. В часи Московського царства Московський собор 1666-1667 рр. вперше звернув увагу на ведення метричних книг. Його постанови щодо реєстрації народжених і вінчаних так не були інституалізовані на парафіяльному рівні. Цю проблему на початку XVIII ст. намагалася розв'язати вже світська влада³⁵. Так, 14 квітня 1702 р. Петром Першим був виданий указ «О подаче в Патриарший духовный приказ приходским священникам недельных ведомостей о родившихся и умерших», який можна вважати першим світським узаконенням ведення метричних книг³⁶.

Однак про масовий характер реєстрації природного руху населення в підросійській Україні, що включав облік народжених, вінчаних і померлих, можна говорити лише після 1722 р., коли оголошено імператорський рескрипт про обов'язковість ведення православним духовенством трьох видів метричних

³⁴ Скочиляс І. Я. Запровадження метричних книг у Київській митрополії (середина XVII – XVIII ст.) / Скочиляс І. Я. // Генеалогічні записки: Зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 7. — с. 45

³⁵ Там само. с. 36

³⁶ Антонов Н.Д., Антонова И.А. Метрические книги России XVIII - начала XX века – М.; РГГУ, 2006. – с. 38-39

записів³⁷. У синодському указі від 20 лютого 1724 року був розроблений формуляр для трьох частин метричної книги. Відповідно до указу записи повинні закріплювались священником. У метричних записах про народження повинні вносити таку інформацію: дата народження і хрещення, хто в кого народився, хто був восприємником та імена священників які проводили обряд. В запис про шлюб: імена осіб, які брали шлюб та поручителів. В метричний запис про смерть: ім'я померлих, дата, вік і причина смерті³⁸.

Система оформлення записів у метричних книгах складалася поступово. Тільки 1806 р. з'явилися друковані форми для ведення метричної книги, а остаточний формуляр та вимоги до оформлення метричних записів були затверджені 1838 р³⁹.

Отже, ранніми прототипами метричних книг були диптихи та пом'яники. Найдавніші відомі нам метрикальні реєстри населення проводились католицьким духовенством в Франції та Італії та сягають періоду високого середньовіччя. Практика ведення метричних книг стає більш поширеною в XV ст. в Західній та Південній Європі. Обов'язкове ж ведення метричних книг викликане католицькою контрреформацією – закріплюється на Тридентському соборі 1545-1563 рр. Найраніше на території України почали вести метричні книги римо-католицьких парафій – з другої половини XVI ст. Початок їх ведення на території України пов'язаний з постановами Тридентського собору, «Римським ритуалом» папи Павла V та відповідних указів польських синодів та церковних достойників. Греко-католицька церква та православна Київська

³⁷ Скочиляс І. Я. Запровадження метричних книг у Київській митрополії (середина XVII – XVIII ст.) / Скочиляс І. Я. // Генеалогічні записки: Зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 7. — с. 38

³⁸ Васик О. В. Законодавче регулювання метрикації у Російській імперії / О. В. Васик // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Історія. - 2010. - Т. 129, Вип. 116. – с. 146

³⁹ Мордвінцев В.М., Томазов В.В. Метричні книги [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2009. - 790 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Metrychni_knygy

митрополія перейняли західний досвід в XVII ст. Обов'язкове ведення метричних книг в Київській православної митрополії було закріплене «Требником» Петра Могили в 1646 році. До першої третини XVIII ст. греко-католицькою та православною церква в Речі Посполитій було здійснено ряд метрикальних реформ, оскільки практика ведення метричних книг впроваджувалася неефективно та супроводжувалася пасивним спротивом місцевих пасторів. Лише з 30-х років XVIII ст. впровадження метричних книг в на українських землях Речі Посполитої стало повсюдним та ефективнішим. Практика метрикації в підросійській Україні почалась значно пізніше. Хоч вперше ведення метричних книг було ініційоване московським духовенством в 1666-1667 рр. – фактично ведення метричних книг розпочалося з указами світської влади 1702-1722 рр. З включенням західноукраїнських земель до Австрійської імперії обов'язкове ведення метричних книг та основні правила їх ведення визначала світська влада.

РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА МЕТРИЧНИХ КНИГ ПРАВОСЛАВНИХ ПАРАФІЙ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ

Метричні книги є надзвичайно важливим джерелом для генеалогічного досліджень буковинських родин. Їх цінність полягає в широкому охопленні різних верств населення та системному веденні. Підсилює важливість те, що метричні книги є фактично єдиним системним джерелом обліку сільського населення Буковини в 1784-1918 рр. Серед інших архівних джерел обліку населення, які збережені в меншій кількості можна виокремити: списки дворян та справи про підтвердження дворянства, списки ремісників, списки колоністів, списки землевласників общин.

2.1. Правила метрикації та стан збереження

Ведення метричних книг до входження Буковини в 1774 році до Австрійської імперії незафіксовані. Найстарішою метричними книгою Буковини є римо-католицька метрична книга міста Чернівці 1776 року. Згідно з Патентом Толерантності від 1781 року православним церквам у державі надавався дозвіл на ведення власних церковних книг. Цісарський патент від 20 лютого 1784 р. зобов'язав усі конфесії краю, в тому числі і православному Чернівецьку єпархію, вести метричні книги як державний реєстр.⁴⁰

Православна церква на Буковині в різні часи була підпорядкована різним патріархатам. У 14 ст. перебувала в складі Галицької митрополії, 1401–1630 роках це самостійна Сучавська митрополія з староукраїнською богослужбовою й діловою мовою. 1630–1782 роках підпорядкована митрополитам в Яссах (нині

⁴⁰ Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України: міжархів. довідник: Том 3: Метричні книги у фондах державних архівів Тернопільської, Черкаської, Чернівецької областей, міст Києва і Севастополя / Держкомархів України, Укр. наук.-досл. ін-т архів. справи та документознавства; упоряд.: В. Бондарчук, Г. Волкотруб, С. Зворський, М. Ковтун. – К., 2010. –с. 548

Румунія), які запровадили в богослужіння румунську мову. 1782–1873 рр. як Радовецька, пізніше Чернівецька єпархія була в юрисдикції митрополитів у Карловицях (Сербія), 1873–1921 – окрема митрополія Буковини з широкими автономними (фактично автокефальними) правами. У 1921–1940, 1940–1944 рр. митрополія Буковини й м. Хотин стала складовою Румунського патріархату. З 1945 віруючі Чернівецько-Буковинської єпархії – в складі РПЦ. Від 1995 на Буковині функціонують дві православні єпархії – Українська православна церква (Московського патріархату) та Українська православна церква Київського патріархату.⁴¹

Під час приєднання Буковини до Австрії Буковина у церковному відношенні була поділена на дві єпархії: північна частина належала Радовецькій єпархії з резиденцією у Радівцях, а південна частина належала до єпархії Молдавської митрополії з резиденцією в Яссах.⁴²

Обома єпархіями керував із-за кордону Ясський митрополит. Австрійський уряд, незадоволений тим, що церква підлягала юрисдикції чужоземного ієрарха, підпорядкував її Радовецькому єпископові румуну Досифею Херускулу (1781 р.), який став називатися єпископом Буковинським. Він переніс свою резиденцію до Чернівців, де заснував нову консисторію. У 1783 р. цю автономну єпархію було прилучено до митрополії Сербської православної церкви у Славонії, де вона перебувала до 1873 р.⁴³

⁴¹ Гайковський М.І. Буковинська православна церква [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2003. - 688 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Bukovynska_pravoslavna

⁴² Богатырец К. История Буковинской епархии // Библиотека журнала Русин. 2015. № 1 - с. 90-91

⁴³ Діанова Н. М. Історія релігії та церкви в Україні в національному та європейському контекстах : навч. посіб. для студентів спец. 032 «Історія та археологія» спеціалізації «Історія України у світовому контексті» / Н. М. Діанова. - Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. – с 154-155

Православні метричні книги Буковини велись з 20 лютого 1784 року до непізніше як 1944 року. У 1930-1944 роках водночас з церковними метричними книгами велись книги реєстрації цивільних актів у примаріях комун.

Метричні книги православних парафій Буковини знаходяться у Державному архіві Чернівецької області. Там вони представлені фонді 1245 - Книги актів громадянського стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області. Також у цьому фонді представлені метричні книги греко-католицьких та римо-католицьких парафій Буковини, метричні книги мешканців Буковини іудейського віровизнання, православних та римо-католицьких парафій Хотинського повіту, книги реєстрації цивільних актів Дорохойського повіту та книги реєстрації актів цивільного стану примарій комун. Станом на 2010 рік у фонді налічується 3228 одиниць зберігання.⁴⁴

Частина документів церковного обліку населення Північної Буковини зберігається закордоном. В Польщі ці документи зберігаються в трьох архівах: Архієпархіальному архіві міста Познань, Єпархіальному архіві міста Зелена Гура та в Головному архіві давніх актів (Archiwum Głównie Akt Dawnych) у Варшаві. Про наявність документів церковного обліку населення в Архієпархіальному архіві міста Познань та Єпархіальному архіві міста Зелена Гура з терену історичної Буковини написала Йоанна Люберська в свої статті «Księgi metrykalne z terenu historycznej Bukowiny w kościelnych archiwach zachodniej Polski».

В Головному архіві давніх актів зберігаються документи церковного обліку населення римо-католицької парафії села Бояни: метрична книга про народження за 1828-1877 роки, метрична книга про померлих за 1828-1877 роки, метрична книга про народження за 1782-1874 роки та про одруження за 1782-1873 роки, алфавітний список народжених за 1783-1944 роки та алфавітний

⁴⁴Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України: міжархів. довідник: Том 3: Метричні книги у фондах державних архівів Тернопільської, Черкаської, Чернівецької областей, міст Києва і Севастополя / Держкомархів України, Укр. наук.-досл. ін-т архів. справи та документознавства; упоряд.: В. Бондарчук, Г. Волкотруб, С. Зворський, М. Ковтун. – К., 2010. с. 548

список померлих за 1804-1943 роки; та документ церковного обліку населення римо-католицької парафії міста Сторожинець: реєстр мешканців парафій (Status animarum paroh. Storojinet) за 1906-1944 роки.

В Архієпархіальному архіві міста Познань зберігаються наступні документи:

- три метричні книги римо-католицької парафії містечка Глибока: про народження за 1913-1945 роки, про одруження за 1913-1945 роки та про померлих за 1913-1945 роки;
- алфавітні списки римо-католицької парафії міста Чернівці: народжених за 1819-1840 роки, одружених за 1825–1870 роки та померлих за 1775–1829 роки;
- метричні книги вірмено-католицької парафії міста Чернівці: про народження за 1836-1890 роки, про народжених за 1895-1944 роки, про одруження за 1837-1932 роки, про одруження за 1933-1939 роки, про померлих за 1837-1915 роки, про померлих за 1916-1944 роки;
- метричні книги римо-католицької парафії міста Кіцмань: про народження за 1818-1826 роки, про народження за 1827-1895 роки, про народження за 1835-1883 роки, про одруження за 1827-1900 роки, про померлих за 1827-1900 роки, про померлих за 1837-1900 роки, про померлих за 1839-1900 роки (місто); про одруження за 1843-1900 роки (місто); про народження за 1846-1900 роки (приписні села), про одруження за 1856-1900 роки (приписні села), про народження за 1901-1932 роки, про одруження за 1901-1932 роки, про померлих за 1901-1932 роки, про народження за 1901-1945 роки (приписні села), про одруження за 1901-1945 роки (місто), про одруження за 1901-1945 роки (приписні села), про померлих за 1901-1945 роки (місто), про померлих за 1901-1945 роки (приписні села);
- документи церковного обліку населення римо-католицької парафії міста Заставна: метричні книги про одруження за 1818-1841 роки; про народження за 1819-1852 роки, про померлих за 1819-1851 роки, про народження за 1829-1861 роки, про одруження за 1832-1861 роки, про померлих 1829-1861 роки,

про народження за 1853-1888 роки, про померлих за 1853-1892 роки, про одруження за 1842-1905 роки, про народження за 1862-1922 роки, про народження за 1888-1922 роки, про народження за 1922-1944 роки, про померлих за 1862-1943 роки, про померлих за 1893-1944 роки, про народження за 1922-1945 роки, про одруження за 1861-1941 роки, про одруження за 1905-1942 роки та алфавітний список народжених, одружених та померлих за 1818-1902 роки⁴⁵.

Усі ці документи оцифровані і якщо вони не підпадають під дію закону про захист персональних даних, їх можна переглянути на комп'ютері в дослідницькій лабораторії архіву

В Єпархіальному архіві міста Зелена Гура зберігаються документи таких населених пунктів: церковного обліку населення:

- документи церковного обліку населення римо-католицької парафії міста Вашківці: книга оголошень та передшлюбних протоколів за 1887-1924 роки, книга оголошень та передшлюбних протоколів за 1924-1943 роки, алфавітний список народжених за 1898-1940 роки, алфавітний список народжених за 1911-1943 роки та книга конфірмацій 1931 року;
- документи церковного обліку населення римо-католицької парафії міста Вижниця: метрична книги про народження за 1831-1879 роки, про народження 1879-1908 роки, про народження за 1908-1945 роки, про одруження за 1903-1945 роки та алфавітний список народжених за 1903-1945 роки.⁴⁶

В Німеччині в Державному архіві міста Лейпциг зберігаються десятки метричних книг католицьких та євангельських парафій з терен Північної Буковини. Більшість з них оцифровані компанією FamilySearch та доступні до перегляду на їх сайті.

⁴⁵ Lubierska Joanna. Księgi metrykalne z terenu historycznej Bukowiny w kościelnych archiwach zachodniej Polski / Rocznik Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego "Gniazdo" XIV, 2020 – p. 22-25

⁴⁶ Там само. p. 25-26

Працюючи з фондами Чернівецького обласного краєзнавчого музею ми не виявили на зберіганні в музеї метричних книг православних парафій Північної Буковини. Але нами були виявлено декілька документів, які є важливим генеалогічними джерелами Північної Буковини та Хотинщини. Серед експозиційних одиниць: Список Ванчиківської церковної громади 1925 р. (румунською мовою з зазначенням ім'я, прізвища та по батькові членів громади, їх заняття та віку). Серед фондів:

- Книга позичок Садгирської ощадно-позичкової спілки 1913-1937 рр. Мова документа польська. Містить таку інформацію про позичальника: прізвище, ім'я, по батькові, для одружених жінок – дівоче прізвище, місце проживання та номер будинку; номер позикхто чи що виступає забезпеченням позики; квота позики; дата позики, відсотки за позикою; розрахункову інформацію по виплатам позики
- Книга позичок Садгирської ощадно-позичкової спілки 1909-1924 рр. Містить туж саму інформацію про позичальників.
- Книга табелярних списків про поміщення і позичання церковний грошей експозитури с. Южинець за 1901-1943 рр.
- Сповіді розписи церкви Різдва Богородиці села Тарасівці, Хотинського повіту за 1891-1896 рр.

Більшість метричних книг православних парафій Північної Буковини збережені починаючи з 30-40х років ХІХ століття. Доля відсутніх в Державному архіві Чернівецької (далі ДАЧО) метричних книг 1784-1840-х років залишається невідомою. Ми припускаємо, що вони деякі метричні книги можуть зберігатися в приватних колекціях та в місцевих церквах. Фізичний стан метричних книг у задовільному стані, про те ряд книг неправильно посторінково зшиті. У ДАЧО зберігаються метричні книги періоду 1784-1840 років лише 31 православної парафій Буковини. Парафії Вижницького повіту:

1. місто Вижниця (метрична книга про померлих 1801-1853 рр. ф.1245, оп.4, спр.679)

2. с. Замостя (метрична книга про народження та померлих 1784-1831 рр. ф.1245, оп.1, спр.46)
3. с. Лукавці Верхні (нині с. Лукавці) (метрична книга про шлюб 1801-1849 рр. ф.1245, оп.1, спр.74)
4. с. Лукавці Нижні (нині с. Лукавці) (метрична книга про народження 1802-1863 рр. ф.1245, оп.1, спр.72)
Парафії Кіцманського повіту:
5. с. Борівці (метрична книга про народження 1803-1837 рр. ф.1245, оп.1, спр.619)
6. с. Боянчук (метрична книга про шлюб 1803-1868 рр. ф.1245, оп.1, спр.243)
7. с. Дубівці (метрична книга про народження 1801-1858 рр. ф.1245, оп.1, спр.714; метрична книга про померлих 1801-1855 рр. ф.1245, оп.1, спр.715; метрична книга про шлюб 1802-1863 рр. ф.1245, оп.1, спр.716)
8. с. Мамаївці Нові (нині с. Мамаївці) (метрична книга про народження, шлюб та смерть 1784-1802 рр. ф.1245, оп.1, спр.784а)
9. с. Малятинці (метрична книга про померлих 1801-1857 рр. ф.1245, оп.1, спр.783; метрична книга про шлюб 1802-1859 рр. ф.1245, оп.1, спр.784)
10. с. Оршівці (метрична книга про народження 1801-1839 рр. ф.1245, оп.1, спр.819; метрична книга про померлих 1801-1841 рр. ф.1245, оп.1, спр.822а; метрична книга про шлюб 1801-1871 рр. ф.1245, оп.1, спр.820; метрична книга про шлюб (табелярний протокол розгляду осіб, які беруть шлюб) 1815-1852 рр. ф.1245, оп.1, спр.821)
11. с. Хлівище (метрична книга про народження 1801-1856 рр. ф.1245, оп.1, спр.888; метрична книга про шлюб 1801-1865 рр. ф.1245, оп.1, спр.887)
Парафії Серетського повіту:
12. м. Глибока (с. Адинката) (метрична книга про народження 1802-1846 рр. ф.1245, оп.1, спр.693)
Парафії Сторожинецького повіту:

13. м. Вашківці (Вашківці Верхні та Вашківці Нижні) (метрична книга про шлюб 1801-1860 рр. ф.1245, оп.1, спр.21; метрична книга про померлих 1801-1850 рр. ф.1245, оп.1, спр.637; метрична книга про померлих 1801-1840 рр. ф.1245, оп.1, спр.639 метрична книга про народження 1802-1839 рр. ф.1245, оп.1, спр.638)
14. с. Кабени (нині с. Ясено) (метрична книга про померлих 1801-1866 рр. ф.1245, оп.1, спр.25)
15. с. Волока над Черемошем (нині с. Волока) (метрична книга про народження 1801-1862 рр. ф.1245, оп.1, спр.35)
16. с. Карапчів над Серетом (нині с. Карапчів) (метрична книга про шлюб 1816-1861 рр. ф.1245, оп.1, спр.732; метрична книга про померлих 1816-1861, 1889-1890 рр. ф.1245, оп.1, спр.733; метрична книга про народження 1816-1861, 1889-1891 рр. ф.1245, оп.1, спр.734)
- Парафії Чернівецького повіту:
17. с. Волока (метрична книга про народження 1801-1833 рр. ф.1245, оп.1, спр.681, метрична книга про померлих 1801-1839 рр. ф.1245, оп.1, спр.682)
18. с. Задубрівка (метрична книга про народження, шлюб та смерть 1784-1802 рр. ф.1245, оп.3, спр.83)
19. с. Ленківці (нині у складі м. Чернівці) (метрична книга про шлюб 1801-1861 рр. ф.1245, оп.1, спр.773; метрична книга про померлих 1801-1848 рр. ф.1245, оп.1, спр.774)
20. с. Жучка Нова (нині у складі м. Чернівці) (метрична книга про шлюб 1801-1844 рр. ф.1245, оп.3, спр.135)
21. с. Остриця (метрична книга про шлюб 1801-1863 рр. ф.1245, оп.1, спр.184; метрична книга про померлих 1801-1858 рр. ф.1245, оп.5, спр.78; метрична книга про народження 1801-1853 рр. ф.1245, оп.5, спр.79)
22. с. Рогізна (нині у складі м. Чернівці) (метрична книга про шлюб 1801-1850 рр. ф.1245, оп.3, спр.74; метрична книга про померлих 1801-1851 рр. ф.1245, оп.3, спр.78; метрична книга про народження 1801-1850 рр. ф.1245, оп.3, спр.66)

23. м. Садгора (нині у складі м. Чернівці) (метрична книга про народження, шлюб та смерть 1784-1803 рр. ф.1245, оп.3, спр.84; метрична книга про шлюб 1801-1845 рр. ф.1245, оп.3, спр.90; метрична книга про померлих 1802-1841 рр. ф.1245, оп.3, спр.92; метрична книга про народження 1801-1850 рр. ф.1245, оп.3, спр.85)
24. с. Топорівці (метрична книга про народження, шлюб та смерть 1784-1802 рр. ф.1245, оп.9, спр.133)
25. с. Чагор (метрична книга про народження 1801-1833 рр. ф.1245, оп.1, спр.910)
26. с. Гореча та Людигореча (нині у складі м. Чернівці) (метрична книга про народження 1801-1865 рр. ф.1245, оп.3, спр.52)
27. с. Роша (нині у складі м. Чернівці) (метрична книга про народження, шлюб та смерть 1784-1802 рр. ф.1245, оп.1, спр.856; метрична книга про народження 1801-1828 рр. ф.1245, оп.3, спр.33; метрична книга про народження 1828-1846 рр. ф.1245, оп.3, спр.34)
28. м. Чернівці церква Св. Параскеви (метрична книга про народження 1802-1864 рр. ф.1245, оп.3, спр.23)
29. м. Чернівці церква Св. Миколя (метрична книга про шлюби 1801-1864 рр. ф.1245, оп.3, спр.12)
30. с. Долішні Шерівці/Слобідка (нині у складі м. Чернівці) (метрична книга про народження 1801-1808, 1876-1880 ф.1245, оп.3, спр.118; метрична книга про народження 1808-1876 ф.1245, оп.3, спр.119; метрична книга про померлих 1801-1876 рр. ф.1245, оп.3, спр.126;
31. с. Горішні Шерівці (метрична книга про народження (1784-1811, 1819), шлюб (1784-1803, 1808, 1809, 1811) та смерть (1784-1803, 1819) ф.1245, оп.3, спр.116; метрична книга про народження 1801-1848 рр. ф.1245, оп.3, спр.117)

Отже, на зберіганні в ДАЧО представлені всього лише 7 метричних книг семи парафій, які охоплюють період 1784-1800 років. І лише в однієї

православної парафії Північної Буковини повна збереженість метричних про народження, шлюб та смерть з 1784 по 1920-ті роки – м. Садгори.

Співставляючи та аналізуючи дані описів фонду 1245, «Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в архівах. Том 3» та метричні книги даного фонду один з одним можна помітити помилки в ідентифікації метричних книг окремих населених пунктів. Нижче будуть наведені деякі з них. Назва справи ф.1245, оп.1, спр.25 – Книга реєстрації актів про смерть по м. Вашківці за 1801-1866 роки, однак аналізуючи дану метричну книгу розуміємо, що це метрична книга с. Кабени (нині Ясени). Такі ж помилки в справах: ф.1245, оп.3, спр.83 Метрична книга про народження, шлюб та смерть 1784-1802 рр. м. Садгори – насправді метрична книга с. Задубрівка; ф.1245, оп.3, спр.116, 117 Метричні книги с. Долішні Шерівці – насправді метричні книги с. Горішні Шерівці.

Помилки присутні також у зведеному каталозі, до прикладу, у ф.1245, оп.1, спр.732-734 віднесені до с. Карапчів на Черемоші, насправді ж вони відносяться до с. Карапчів на Сереті.

Ведення метричних книг православних парафій на Буковині регулювалося світською: австрійською та румунською владою та церковною владою – Буковинською консисторією.

Правила метрикації та власне обов'язкове ведення метричних книг/реєстрів на всій території Габсбурзької імперії, в тому числі і на Буковині, для всіх конфесій було встановлено патентом цісаря Йосипа II 20 лютого 1784 року. Користь від запровадження обов'язкового ведення метричних книг була наступною: отримувані з них демографічно-статистична дані; інформація запису метричної книги може бути використана як достовірна в судових та інших справах; записи для підтвердження. Тому задля загально блага та рівності населення встановлюється обов'язкове ведення реєстрів/метричних книг народжуваних, вінчаних та похованих.

Цісарський патент (окрім шостого розділу, який стосується євреїв) продубльований на перших сторінках метричних книг 1784-1800х рр. декількох православних парафій: Топорівці, Роша та Мамаївців (Храму Успення Пресвятої

Діви Богородиці). В метричних книгах Топорівців та Роши вони написані кириличною румунською мовою, а в книзі Мамаївців – церковнослов'янською мовою.

Загалом патент містить 9 параграфів, в яких описується правила ведення, користування та зберігання метричних книг, обов'язки парохів. В кінці документи містяться 3 додатки – формуляри метричних книг про народження, вінчання та поховання.

В першому параграфі вказується, що кожний парох з 1 травня 1784 року повинний мати 3 книги для записування: народжених, обвінчаних та похованих. Для книги вінчаних передбачений формуляр №1 (див. додаток №1), який містить такі розділи: рік, місяць і день вінчання; номер будинку; ім'я та прізвище нареченого, його віросповідання, вік, парубок чи вдовець; ім'я та прізвище нареченої, її віросповідання та вік, дівиця чи вдова; імена та прізвища свідків, їх стану приналежність.

Другий параграф. Розділи нареченого і нареченої записує той, хто здійснює обряд вінчання. Розділ свідки записують самі свідки, якщо вони вміють писати, а якщо ж ні, тоді дяк чи хтось інший. Однак вони повинні підтвердити запис, зроблений на їх місці, хрестом чи іншим знаком поставленим своєю власною рукою у спосіб, як це прийнято для тастаментів (заповітів) чи інших важливих договорів.

За третім параграфом: унизу кожної сторінки шлюбної книги парох власноруч повинен підписатися підписується. Якщо ж обряд вінчання був проведений не місцевим парохом, тоді в кожному випадку запис повинний бути спеціально підписаний. Тоді звичайний чи допоміжний вікарій підписується як «вікарій». Якщо ж вінчання замість пастора проводить немісцевий пастор, тоді до його підпису необхідно додати, що він отримав від пастора необхідний дозвіл.

Параграф чотири: Для того, щоб можна було бачити як загальну кількість народжених, так і кількість дітей кожної статі, а також те, чи народжені вони в законному шлюбі чи поза ним, слід внести наступні рубрики до книги народжень згідно з формуляром № 2 (див. додаток №2). Цей формуляр містить такі розділи:

рік, місяць і день народження; номер будинку; ім'я дитини; стать; народжена в законному шлюбі чи поза ним; імена та прізвища батьків, їх віросповідання; імена та прізвища хресних батьків (восприємників), їх станова приналежність.

У випадку народження позашлюбних дітей ім'я батька не потрібно вказувати в книгу хрещених. Так як слова матері дитини, чи припущення пастора що до батька дитини є сумнівними та цим принижують передбачуваного батька в очах світу. Такий запис не має правового впливу ні для матері, ні для дитини.. У випадку народження позашлюбної дитини ім'я батька вписати потрібно лише в тому випадку, якщо він сам підтверджує батьківство. Хресні батьки, як і свідки повінчаних, повинні або власноручно записати в книзі одружень, або ж якщо хтось зробить це замість них, то вони повинні підтвердити запис відповідним знаком зробленим власною рукою.

П'ятий параграф визначає порядок ведення метричних книг про померлих. Вони повинні вестись у всіх парафіях згідно формуляром №3 (див. додаток №3) із шістьма розділами, а саме: рік, місяць і день смерті; номер будинку; ім'я покійного; його віросповідання; стать; вік померлого. Якщо ж померлого оглянув, окружний (циркулярний) лікар або дипломований хірург (апробований лікар), до попередніх розділів додається сьомий, а саме: вид хвороба та смерті. З цією метою окружному лікарю та місцевим хірургам доручається письмово повідомляти пароха про хворобу кожного померлого, до якого вони викликані.

Шостий параграф зобов'язує євреїв до ведення цих же реєстрів з незначними змінами, що стосуються їх релігії.

Сьомий параграф зобов'язує, щоб метричні книги під час огляду єпископами єпархій завжди були для них представлені.

Восьмий параграф таким же чином зобов'язує окружних урядовців наглядати за чи скрізь ці книги ведуться згідно з формулярами.

Останній дев'ятий параграф вимагає від парохів щорічно складення річної таблиці з усіх 3-х книг, що відповідає формулярам, і надіслати її до окружного управління не пізніше середини січня⁴⁷.

Наступним документом який регулював ведення православних метричних книг Буковини був «Наказ про впорядкування духовенства, церков і шкіл на Буковині» (Anordnung zur Regulierung des Geistlichen, Kirchen und Schulwesen in der Bukowina), або ж як його інша назва: «Духовний регламент». Регламент виданий 29 квітня 1786 року імператором Йосипом II, слугував в основних своїх положеннях правовою основою устрою православної церкви на Буковині в період австрійського панування. Регламент не був надрукований, його Мордвінову В. особисто в рукописному вигляді доставив архімандрит Феофіл Бенделла, який в 1874 році призначений Митрополитом Буковини.⁴⁸

Згідно з регламентом приходські священники для запису всіх народжених, одружених та померлих повинні мати метричні книги відповідно до цісарського патента від 20 лютого 1784 року. Окрім цього кожний приходський священник повинний вести ще одну особливу за приписаною формою книгу «Status animarum parochiae NN». В цю книгу священник повинен вносити поіменний перелік прихожан та щомісячно вносити дані про вік, рід та образ діяльності кожного прихожанина, ступені знань прихожанина в істинах віровчення, про те чи відвідує він церковне богослужіння та причащається⁴⁹.

Касіян Богатирець в своїй монографії «История Буковинской епархии», яку він не встиг видати за життя, також описує різні постанови «Духовного регламенту». В тому числі і вище згадану приходську книгу «Status animarum parochiae NN», яка в його праці немає назви. Проте з його праці нам відомий формуляр цієї книги⁵⁰:

⁴⁷ Sammlung der k.k. landesfürstlichen Verordnungen in Publico-Ecclesiasticis 1767-1784. 3. Teil 1784 – p. 26-31

⁴⁸ Мордвінов В. Православная церковь въ Буковинь. СПб., 1874. с. 19

⁴⁹ Там само. с. 41

⁵⁰ Богатырець К. История Буковинской епархии // Библиотека журнала Русин. 2015. № 1 - с. 104

Имя и фамилия главы семьи и члены семьи	Дата рожден.	Ходат. в церковь	Довольно обучен в религии	Участв. в науке и религии	Приобщал св. тайн	№№ дома	Примеч.

У 1843 р. єпископ Євген вніс у віденське Міністерство культів пропозицію реформи організації єпархії, оскільки колишня організація з 1786 року не відповідала дійсному становищу, яке склалося у єпархії. Професор канонічного права Чернівецького богословського інституту Костянтин Попович виробив за бажанням єпископа Євгенія проект плану, і імператор підтвердив його указом від 24 жовтня 1843 року. Новий проект з'явився під назвою «Другий регламентарний план управління Буковинською єпархією»⁵¹.

В другому регламенті також говориться про метричні книги та приходські реєстри. За новим регламентом душпастирське духовенство у Буковині поділялось на три категорії: благочинні, настоятелі парафій (парохи) – по одному на парафію та співробітники (кооператори) під керівництвом настоятеля приходу. Проте були і співробітники-експозити, які були майже самостійними. Під управлінням останніх були приходи розміром до 150 дворів. Вони були лише формально підпорядковані настоятелю сусіднього приходу і в них було самостійне діловодство та окремі метричні книги та приходські реєстри⁵².

Нажаль приходські реєстри живих парафіян (*Status animarum parochiae*) православних парафій Північної Буковини на зберіганні в архівах України ми не виявили. Невідомо також з якою періодичністю вони мали складатися та чи взагалі сумлінно велись священниками. Можемо припустити, що ведення реєстру припинилось в проміжку між 1843 р. (остання відома згадка про ведення

⁵¹Богатырец К. История Буковинской епархии // Библиотека журнала Русин. 2015. № 1 - с. 131-132

⁵²Там само. с. 132

цього документи) та 1925 р. (початок ведення духовенством іншого документу обліку прихожан).

Згідно регламенту 1786 року всі книги, які ведуться священнослужителями, в тому числі і метричні, виготовляються за рахунок єпархіального фонду. Окрім приходського священника для ведення приходських книг можуть бути задіяні заштатні священники та по мірі відкриття сільських училищ – наставники останніх⁵³.

1868 року Буковинська консисторія нагадувала про правильне ведення метричних книг відповідно до патенту від 20 лютого 1784 року⁵⁴. Циркуляр 1880 року визначав як необхідно оформити запис про довершення обряду хрещення через таїнство миропомазання та постриження волосся, у випадку короткого хрещення народженого дияконом, кліриком або мирянином через загрозу його життю⁵⁵.

Через випадки несвоєчасного ведення метричних книг про народження, а саме внесення запису про народження не одразу після обряду, а через деякий час – консисторському циркулярі від 11 (23) квітня 1884 року зазначалося, що парохом слід оформити запис одразу ж після хрещення немовля: номер будинку, рік, місяць, день народження, віросповідання, стать, законність чи незаконність народження немовляти, імена батьків, баби повитухи (моші) та кумів⁵⁶.

За румунського періоду правління Буковиною (1918-1940 рр., 1941-1944 рр.) у сфері ведення метричних книг відбулося декілька змін. Вперше, 1920 року вийшло розпорядження уряду, що починаючи з 1 січня 1921 року всі метричні

⁵³ Мордвинов В. Православная церковь въ Буковинь. СПб., 1874. с. 41

⁵⁴ Чучко М. Церковні таїнства та обряди життєвого циклу в середовищі українського і східнороманського населення Буковини XV – початку XX ст. // Матеріали до української етнології: Зб. наук. пр. — К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2008. — Вип. 7(10). — с. 48

⁵⁵ Там само. с. 48

⁵⁶ Там само с. 48

книги повинні вестися румунською мовою, а виписки з метричних книг повинні видаватися теж тільки на румунській мові⁵⁷.

6 травня 1925 року був виданий закон «Про організацію Румунської православної церкви» (Lege pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române). Згідно закону церковно-адміністративна секція єпархіальної ради має дбати про те, щоб реєстри хрещених, шлюбів та покійних були у найкращому стані і велися за встановленими нормами⁵⁸. Також настоятелі приходу зобов'язані вести офіційний реєстр, в якому повинні бути записані усі прихожани із зазначенням імені, прізвища, заняття діяльності, дати народження, дати одруження, дати смерті та дані про вихід з приходу, та в якій саме, якщо таке відбулося⁵⁹. Таким чином відбулось затвердження нового документу церковного обліку населення – посімейні списки прихожан. Ці списки зберігаються в тому ж архівному фонді, що й православні метричні книги Буковини – 1245. Але, як мінімум у декількох назвах цього документу зазначено, що це книги реєстрації актів про народження, шлюб, смерть громадян, а не посімейні списки прихожан, що було б більш доречним. Посімейні списки прихожан потребують окремого вивчення стану збереження.

Останні відомі нам законодавчі зміни, щодо ведення метричних книг відбулись 1928 року. Відповідно до державного закону з 1 січня 1930 ведення актів реєстрації цивільного стану переходять від настоятелів парафій до цивільної влади. Сповідуючи про зміни єпархіальна рада видала інструкцію, що священники і в майбутньому повинні вести метричні книги, як і досі, і вписувати в ці книги всі випадки, наводячи кожному номер і дату цивільного бюлетеня, і здійснювати всі треби лише після отримання такого бюлетеня. Виняток становить тільки випадок, якщо дитина слабка і могла б померти нехрещеною,

⁵⁷ Богатырец К. История Буковинской епархии // Библиотека журнала Русин. 2015. № 1 - с. 202

⁵⁸ Богатырец К. История Буковинской епархии // Библиотека журнала Русин. 2015. № 1 - с. 232

⁵⁹ Там само. с. 217

тоді священник міг її охрестити без цивільного запису, але повинен був сповістити про цей випадок примарію протягом 24 годин⁶⁰.

Важливою частиною перед шлюбного таїнства були трикратні оголошення щодо вступу в шлюб. Одразу після заручин, батьки наречених або сам наречений відправлялися до місцевого священника, з метою оприлюднення повідомлення про майбутнє весілля. Загалом, у церкві щонеділі робили три такі оголошення, оскільки між заручинами й вінчанням мало пройти три тижні. До дня укладення шлюбу молода пара повинна була вивчити зі священником належні молитви⁶¹.

В метричній книзі про народження, шлюб та смерть села Задубрівка 1784-1802 рр. міститься формуляр трикратних оголошень «Как надобно извещение трикратное в церкви делать о бракосочетающихся»: «Известуется христороубіем вашимъ се первій крат яко синь Петра Павловича здешній именемъ Ияковъ їобручилъ себе за жену Марью дщерь Якова Яковлевича жителя здешнаго, сего ради аще из между ихъ ведаете сродство каковое по плоти или по духу, или иное якое препятіе еже би противу закона благочестиваго било или противу оустоновленія политическаго церковнаго под послушаніемъ духовнимъ и синодскимъ обдолжается по правде мне явитис : дук : Еже сего ради вам се первій крат обявляється»⁶².

Наявність формуляру трикратних оголошень може означати, що трикратні оголошення записували в окремих книгах, проте такі документи нами не виявлені і ймовірно не збереглися.

Отже, метричні книги православних парафій Північної Буковини зберігаються в ДАЧО, частина метричних книг римо-католицьких, вірмено-католицької та євангельських громад зберігаються в церковних та державних архівах Польщі та Німеччини. В Чернівецькому обласному краєзнавчому музеї

⁶⁰ Там само. с. 248

⁶¹ Чучко М. Церковні таїнства та обряди життєвого циклу в середовищі українського і східнороманського населення Буковини XV – початку XX ст. // Матеріали до української етнології: Зб. наук. пр. — К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2008. — Вип. 7(10). — с. 50

⁶² ДАЧО ф.1245, оп.3, спр.83 – арк. 25зв-26

на зберігання знаходяться декілька документів, в тому числі і церковного обліку населення, які є важливими генеалогічними джерелами для дослідження історії родин Північної Буковини та Хотинщини. За станом збереження метричні книги можна умовно розділити на два періоди: 1784-1840 рр., які фрагментарно відклались у фонді ДАЧО та 1840-1944 рр. збереженість яких у більш ніж задовільному стані.

Початок ведення метричних книг православних парафій Буковини обумовлений двома патентами Йосипа II. Перший від 20 лютого 1784 р., який зобов'язував усі конфесії імперії, в тому числі і православну Чернівецьку єпархію, вести три окремі метричні книги як державний реєстр з 1 травня 1784 р. Наступним патентом, який регулював ведення лише православних метричних книг Буковини був «Духовний регламент» від 29 квітня 1786 р., який зобов'язував православних пасторів вести метричні книги відповідно до патенту 1784 р. та вводив ще один документ церковного обліку населення реєстри живих парафіян (*Status animarum parochiae*), які нами на зберіганні в ДАЧО невиявлені. В подальшому Буковинська консисторія видавала циркуляри з вказівками щодо ведення книг. Ведення метричних книг регулювало і румунська світська влада. З 1921 року ведення метричних книг мало відбуватися виключно румунською мовою, а закон 1925 року вимагав ведення нового документу церковного обліку населення – посімейного списку прихожан. З 1930 року ведення актів реєстрації цивільного стану переходять від настоятелів парафій до цивільної влади. З цього часу записи в метричну книгу вписували, після відповідної реєстрації акту в книзі примарії комуни. Таким чином в 1930-1944 рр. реєстрацію актів цивільного стану здійснювали в храмах та комунах.

2.2. Формуляр метричної книги

Метричні книги Буковини, окрім метрик 1784-1800-х рр., на відміну від метричних книг Російської імперії, велися окремими книгами про народження, шлюби та смерті, єдиним метричним зошитом для одного церковного приходу.

Формуляри усіх метричних книг, усього періоду їх ведення належать до розвинутого графічного типу формулярів.

Формуляри семи метричних книг 1784-1800 років, які зберігаються в ДАЧО були написаними від руки церковнослов'янською чи кириличною старорумунською мовами. Цими ж мовами записувалась інформація про хрещення, вінчання та поховання осіб. Проте, оскільки метричні книги виготовлялися за рахунок єпархіального фонду, ми вважаємо, що формуляр метричних книг зазначеного періоду був друкованим, а проаналізовані нами метричні книги є лише одними з екземплярів.

Формуляри метричних книг про народження цього періоду містив такі розділи:

Розділи:	Церковнослов'янською	Старорумунською
Заголовок	книга родящихся	кондика нъскѹцилор
Дата	годъ, місяць, день	анѹл, лѹна, зива
Номер будинку	нѹмер (число) домѹ	нѹмерѹл каселор
Ім'я хрещеного	имя крещенного	нѹмеле ботезацилор; нѹмеле ши порекла
Православного віросповідання	восточной церкви	леце бисеричи шъ рисиритѹлѹй
Стать	когого полу: син/дочер	Парте бърбътъскъ саѹ фемеяскъ: фичор/фата
Чи народжений у шлюбѣ	Коего ложа: законо/нѹт	Кѹнѹніе: дин драптѹ/афарѹ дин драптѹ
Батьки народженого. Батько. Мати	Родителей отрочате. Отец. Мати	Пъринци. Татѹл. Майка/Матка/Мама
Восприемники. Їх імена. Та стан	Восприемники. Имя и прозвание. Сан	Кѹмѹтрии. Нѹмеле ши порекла лор.

		Брѣсла(лор)
Священник, його ім'я	Имя и прозвание Іерея что крестил	Нѹмеле ши порекла прештѹлѹй че луй че аѹ ботезат

Формуляри метричних книг про шлюб містив такі розділи:

Розділи:	Церковнослов'янською	Старорумунською
Заголовок	книга вѣнчающихся	кондика кѹнѹнацилор
Коли вѣнчані. Рік. Місяць і день	Когда повѣнчаны. Годъ. Месяць и день	Къндъ саѹ кѹнѹнать. Анѹл. Лѹна ши зива
Номер дому	нѹмер (число) домѹ	нѹмерѹл каселор
Наречений: Ім'я та прізвище; Православного віросповідання, Скільки років, парубок/вдовець	Женихъ: Имя и прозвания; Восточной церкви; Сколко лѣт; Младенець (Парубок, Хѹлтей)/вдовець	Мириле: Нѹмеле ши порекла; леце бисеричи шь рисиритѹлѹй (леце греческа); Де къндъ анѹл есте; холтей, вѣдѹвой
Наречена: Ім'я та прізвище; Православного віросповідання, Скільки років, дівчина/вдова	Невѣста: Имя и прозвания; Восточной церкви; Сколко лѣт; Дѣвица/вдова	Мириаса: Нѹмеле ши порекла; леце бисеричи шь рисиритѹлѹй (леце греческа); Де къндъ анѹл есте; фечоарь/вѣдѹвъ
Свідки вѣнчаних: Їх імена та прізвища; Стан	Свѣдители вѣнчаемых: Имя и прозвание; Сан	Марторіи саѹ нѹній: Нѹмеле ши порекла; Брѣсла(лор)
Дати трикратних оголошень. Перше; Друге; Третє	Когда были ѡглащения. ѡглащения первое, второе, третье	Къндъ саѹ фѣкѹт вестириле. Вестире ден тъю, ал доиля, ал трійле
Священник, який вѣнчав	Имя и прозвание	Нѹмеле ши порекла

	священника которіи повънчал	прештѣлѣй че луй че аѣ кѣнѣнать
--	--------------------------------	------------------------------------

Формуляри метричних книг про померлих містив такі розділи:

Розділи:	Церковнослов'янською	Старорумунською
Заголовок	Книга/катахизис о умираещих	Катастихѣл морцилор
Дата смерті. Рік. Місяць і день	День смерти	Времѣ морцій. Анѣл, Лѣна, Зива
Номер дому	нѣмер (число) домѣ	нѣмерѣл каселор
Ім'я померлого	Імя и прозвание оумершему	нѣмеле ши порекла морцилор
Православного віросповідання	восточной церкви	леце бисеричи шѣ рисиритѣлѣй
Стать	Коея плоти: мужска/женска	Парте бѣрбѣтѣскѣ саѣ фемеяскѣ: бѣрбѣтѣскѣя /фемея
Вік	Сколко лѣтъ	Вѣрста анилор/вїецій
Причина смерті	Качество смерти	Дече фелѣ де боала аѣ мурить
Ім'я та прїзвище священника, який погребав	Имя и прозвание іерея что крестил которїй погребал	Нѣмеле ши порекла прештѣлѣй че луй че аѣ грозат

Однак варто зазначати, що в метричній книзі про шлюб розділ «Дати трикратних оголошень» наявний лише в метричних записах декількох років та не всіх метричних книгах. Розділ «священник» в метричних книгах про народження, шлюб та померлих відсутній у метричних записах 1784-1789 років

в 4-х з 7-ми книг. Отже, формуляри більшості метричних книг 1784-1789 років відповідають формулярам, які затверджені патентом 1784 року.

Наступний формуляр 1800-1840/60-х років був друкованим. Формуляр цього зразка надрукований кириличною старорумунською мовою. Формуляр метричної книги про народження розділами майже не відрізняється від попереднього. З нововведень: графа «Дата» поділяється на три графи: «Рік» (АлѸл), «Місяць і день в якому народився» (лѸна ши зива ѱ каре саѸ нъскѸт), «Місяць і день в якому хрещений» (лѸна ши зива ѱ каре саѸ ботезат); замість графи «Православного віросповідання» з'являється графа «Церква» (леце бесерич), яка поділяється на дві графи: «Східна» (РъсьритѸлѸй) та «Західна» (АпусѸлѸй); та після 1825 року в підрозділі «Стан» розділу «Восприємники» замість соціального стану восприємників вказується, яка повитуха приймала роди породіллі, а стан восприємників з того часу записували у підрозділі «Імена та прізвище» цього ж розділу.

Формуляр метричної книги про шлюб відрізняється від попереднього заміною графи «Православного віросповідання» графою «Церква» (леце бесерич), яка поділяється на дві графи: «Східна» (РъсьритѸлѸй) та «Західна» (АпусѸлѸй) та відсутністю розділу «Дати трикратних оголошень».

Формуляр метричної книги про померлих відрізняється від попереднього поділом розділу «Причина смерті» на два підрозділи: «Де върсат» (Від віспи) та «Де алте боале анѸме» (Від іншої конкретної хвороби)

Для метричних книг 1840-х – 1860-х застосовується третій формуляр. Він на відміну від попереднього формуляра надрукований двома мовами: німецькою та кириличною старорумунською. В формулярі метричних книг про народження (див. додаток №4) виокремили окремим розділом інформацію про повитуху - «НѸмеле ши порекла мошій ши локул шедерій ей» (Ім'я та прозвання (прізвище) повитухи та де вона мешкає). В формулярі метричних книг про шлюб повернувся розділ з першого формуляру - «Дати трикратних оголошень» та в розділах «Наречений» та «Наречена» додали підрозділи «Стан». В формулярі метричних

книг про померлих: графа «дата смерті» (Време Ръпосърій) поділяється на три графи: «Рік» (Алъл), «Місяць і день в якому помер» (лўна ши зива л каре саў ръпосат) і «Місяць і день в якому похоронений» (лўна ши зива л каре саў лгропат); та з'являється графа про соціальний стан померлого «Старе саў брѣсла».

Четвертий формуляр застосовується для ведення метричних книг з кінця 50-х початку 60-х років до середини 70-х років XIX століття. За змістом він не відрізняється від попереднього. Але на друкований він німецькою та старорумунською на перехідному з кириличного на латинський алфавіті.

Для метричних книг середини 70-х – середини 80-х років XIX століття застосовується п'ятий формуляр, який надрукований німецькою та румунською на сучасному латинському алфавіті.

З середини 80-х до початку 90-х років XIX століття застосовується шостий формуляр, який відрізняється від попереднього появою «Numerul curinte» (Номер запису).

З початку 1890-х років до середини 1900-х років застосовується сьомий формуляр, який надрукований російською та румунською мовами. За змістом не відрізняється від попереднього.

З середини 1900-х років запроваджується восьмий формуляр. Він доповнює попередній новою графою «Примечания/Însemnare». Останні формуляри, назвемо їх дев'ятими, були надруковані румунською мовою, використовується для метричних записів починаючи 10-х роках XX століття, і ймовірно були затверджені на початку 20-х років XX століття з утвердженням румунської влади на Буковині. За змістом ці формуляри практично не відрізняються від переднього формуляру.

Варто зазначити, що різні типи формулярів могли використовуватися одночасно та пізніше зазначених вище років, для метричних книг кількох екземплярів.

Таким чином можемо зробити висновок, що формуляри метричних книг були друкованими. Перші формуляри метричних книг про народження, шлюб та смерть відповідали формулярам, які були постановлені патентом 1784 р. У XIX-першій половині XX ст. відбулось декілька змін формулярів. В цілому вони не сильно відрізнялись від початкових формулярів – доповнені декількома розділами, які удосконалили їх структуру. Найчастіші зміни стосувались мови формуляру. Різні типи формулярів були надруковані (одночасно) різними мовами: німецькою, румунською та російською. Проте кожний формуляр обов'язково був надрукований румунською мовою.

РОЗДІЛ 3. ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВА МОДЕЛЬ МЕТРИЧНОЇ КНИГИ ТА АЛГОРИТМ ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ

Варто почати з того, що записи метричних книг православних парафій Північної Буковини здебільшого вносились румунською мовою, рідше церковнослов'янською чи українською. В 10-х років ХХ століття для частини парафій характерне постійне використання української мови для ведення записів.

Для аналізу інформаційного наповнення метричних книг ми вирішили застувати подібний підхід, який застосували Антонов Д. Н. та Антонова І. А. в праці «Метрические книги России XVIII – начала ХХ в.» – виділити окремі інформаційні групи та їх елементи:

Метричний запис про народження:

Інформаційна група: Хронологія

Елементи групи:

- Дата народження: рік, місяць, день
- Дата хрещення: рік, місяць, день

Інформаційна група: Географія

Елементи групи:

- Місце народження дитини
- Місце хрещення дитини
- Номер будинку (та вулиці) де мешкають батьки
- Місце проживання батьків
- Місце народження/походження батьків

Інформаційна група: Дитина (Хрещена особа)

Елементи групи:

- Ім'я (імена) дитини
- Віросповідання
- Стать
- Законнонародженість

- Біологічний стан плоду породіллі: живонароджений чи мертвонароджений
- Відмітка (та дата) про смерть дитини

Інформаційна група: Батько

Елементи групи:

- Відсутність інформації (у випадку якщо дитина підкинута)
- Відсутність інформації (якщо незаконнонароджена дитина не визнана батьком)
- Свідки, які підтверджують що особа є дійсно батьком дитини (якщо незаконнонароджену дитини визнає батько)
- Ім'я і прізвище та імена і прізвища його батьків (також можливі патроніми та матроніми)
- Місце проживання
- Місце народження/походження
- Соціальний стан/промисел
- Сімейний стан

Інформаційна група: Мати

Елементи групи:

- Відсутність матері (у випадку якщо дитина підкинута)
- Ім'я та імена і прізвища її батьків
- Місце проживання
- Місце народження/походження
- Соціальний стан/промисел
- Сімейний стан

Інформаційна група: Свідки (Куми)

Елементи групи:

- Відсутність восприємників (у випадку якщо дитина мертвонароджена)
- Імена та прізвища свідків
- Місце проживання

- Соціальний стан/промисел
- Сімейний стан
 - Інформаційна група: Повитуха
- Ім'я та прізвище
- Місце проживання

Метричний запис про одруження:

Інформаційна група: Хронологія

Елементи групи:

- Дати трикратних оголошень: рік, місяць, день
- Дата шлюбу: рік, місяць, день

Інформаційна група: Географія

Елементи групи:

- Місце трикратних оголошень
- Місце вінчання

Інформаційна група: Наречений

Елементи групи:

- Ім'я та імена і прізвища його батьків (також можливі патроніми та матроніми)
- Факт смерті одного чи обох батьків
- Соціальний стан/промисел
- Місце народження/проживання
- Номер будинку (та вулиці)
- Віросповідання
- Вік та/або дата народження
- Сімейний стан
- Відмітка про розлучення (осіб які беруть шлюб)
- Дозвіл суду або батька з двома свідками на шлюб неповнолітнього
- Дозвіл консисторії на четвертий шлюб

Інформаційна група: Наречена

Елементи групи:

- Ім'я та імена і прізвища її батьків
- Факт смерті одного чи обох батьків
- Імена та прізвища покійних чоловіків
- Соціальний стан/промисел
- Місце народження/проживання
- Номер будинку (та вулиці)
- Віросповідання
- Вік та/або дата народження
- Сімейний стан
- Відмітка про розлучення (осіб які беруть шлюб)
- Відмітка про визнання вдівства
- Дозвіл суду або батька з двома свідками на шлюб неповнолітньої
- Дозвіл консисторії на четвертий шлюб

Інформаційна група: Свідки (Вінчальні батьки)

Елементи групи:

- Імена та прізвища свідків
- Місце проживання
- Соціальний стан/промисел
- Сімейний стан
- Сімейні зв'язки свідків відносно один одного

Метричний запис про смерть:

Інформаційна група: Хронологія

Елементи групи:

- Дати смерті: рік, місяць, день
- Дата поховання: рік, місяць, день
- Дата визнання людини померлою: рік, місяць, день

Інформаційна група: Географія

Елементи групи:

- Місце смерті
- Місце поховання

Інформаційна група: Померлий

Елементи групи:

- Ім'я та імена і прізвища батьків (також можливі патроніми та матроніми)
- Факт смерті одного чи обох батьків
- Імена та прізвища покійних чоловіків (для вдови)
- Сімейний стан
- Місце проживання
- Номер будинку (та вулиці)
- Соціальний стан/промисел
- Віросповідання
- Стать
- Тривалість життя та/або дата народження
- Причина смерті
- Підстава визнання особи померлою

Інформаційна група: Хронологія

Якість інформаційного наповнення метричного запису про народження на початку ведення метричних книг була низькою. З початку XIX століття з'являються нові елементи метричного запису, а наповнення елементів, які були в записах з початку їх ведення стає інформаційно насиченішим. І вже на початку XX століття записи про народження набули свого інформаційного піку.

Для запису дат в метричних записах з початку їх ведення використовували офіційний церковний календар – юліанський. Для метричних записів 1890х – 1890х років характерно, що поряд із датами за юліанським календарем з'являється й дати за григоріанським календарем. 1(14) жовтня Румунська православна церква перейшла з юліанського на новоюліанський календар. З

цього часу священнослужителі для ведення метричних книг використовували виключно новоюліанський календар.

Метричний запис про народження кінця XVIII століття містив лише один елемент хронологічної групи Хронологія – дату народження або дату хрещення, який немає назви в формулярі. Співставляючи записи про народження з метричних книг в яких використовувався перший формуляр з тими ж записами, але з метричних книг наступного формуляру, який містить розділи дата народження та дата хрещення, ми дійшли висновку, що в метричних книгах про народження 1784-1800х років не вказували дати народження, а лише хрещення. Таким чином досліджуючи родовід, або ж роблячи виписки з метричних книг дослідникам варто зважати, що в метричних книгах цього періоду неможливо дізнатися точну дату народження. Зазвичай новонароджених хрестили того ж дня коли він народився чи через декілька днів. Хрещення дитини не одразу після народження, а через один чи декілька тижнів частіше відбувалося в першій половині XX століття.

Якщо дитина була народжена та охрещена не в тому ж населеному пункті/парафії де постійно проживають її батьки, то запис народження цієї дитини міг бути продубльований в метричній книзі тієї парафії прихожанами якої є її батьки.

В метричному записі про одруження дата шлюбу може бути відсутньою, якщо наречений чи наречена походять з різних населених пунктів – тоді писар вказує в якій парафії було проведено вінчання

Дата визнання людини померлою у виявлених нами випадки стосується загиблих солдатів Першої Світової війни. У такому випадку священник складав запис після визнання судом чи трибуналом особи померлою. В такому випадку дата смерті та погребіння може бути відсутньою

Інформаційна група: Географія

Якщо дитина була народжена в пологовому будинку – тоді в метричній книзі в розділі «Номер будинку» записували замість, або поряд з номером будинку: «пологовий будинок» та в якому місті він знаходиться.

В період ведення метричних книг в селах не було назв вулиць, про те в кожного будинку був кадастровий номер, який зазначали в графі «Номер будинку». В метричних книгах в більшості записів 1784-1910х років вказували номер будинку де проживали батьки. Для метричних записів 1910-1944 років характерне не заповнення цієї графи.

Замість номеру будинку могли вказати, що будинок новий: «каса нова»; або ж якщо дитина народжена в будинку, який не у власності її батьків про це теж могли вказати, наприклад в записі народження в метричній книзі Садгірської парафії позашлюбної Аристеї, яка народилася 22 лютого 1860 року в графі номер будинку вказано «Наскут дин Шубранец каса економул» (Народжена в Шубранці в будинку економа). Якщо сім'ї належали два будинки, або ж сім'я переїхала в інший будинок у метричних записах вказували обидва будинки.

В процесі відокремлення дорослими дітьми батьківського господарства, як починали господарювати окремо, міг відбутися поділ батьківського двору, що зафіксовано в розділі Номер будинку наступним чином: «№ батьківського будинку» + «/» + «№ частини будинку/двору». Наприклад: 87/1 та 87/2. Але зазвичай відділена частина двору через деякий час отримували окремий кадастровий номер. Місце розташування будинку можна дізнатися за допомогою кадастрових карт населених пунктів, які зберігаються у фондах ДАЧО. Оскільки кадастрові карти не є об'єктом нашого дослідження, ми не досліджували їх наявність в інших архівних установах.

Найчастіше в батьківському будинку залишався жити наймолодший син, а старші сини жили у відділеній частині того ж двору, або на окремій земельній ділянці, яка не пов'язана з батьківським двором. Зазвичай старший син після одруження ще декілька років проживав в батьківському обійсті і лише згодом переходив в новий будинок. Не рідкісними були випадки коли в батьківському будинку залишалася жити донька, а її чоловік відповідно йшов «у прийма» до тестя. Здебільшого донька залишалася жити в батьківському будинку, якщо в її батьків не було синів.

Якщо особи не мали будинку, а жили в бурдеї – різновиді напівземлянки, нижня частина якої заглибина в землю, а верхня знаходиться над землею, в розділі будинок записували: «бурдей фъръ №» (бурдей без номеру). Більшість виявлених нами записів такого типу стосуються ромів.

В записах шлюбу в кінці XVIII – в першій половині XIX ст. здебільшого вказували номер будинку лише одного з подружжя. В більшості випадків номер будинку нареченого. З другої половини XIX ст. вказували обидва номери. Здебільшого вгорі – номер будинку нареченого, внизу – нареченої.

Географічне походження наречених та батьків народженого та померлих зазначається фіксується наступною формулою: «із/от/din» + «Назва населеного пункту». Також може зазначатися регіон, якщо населений пункт знаходиться не на Буковині, наприклад: Галичина, Бессарабія, Райя, земля Трансільванська і т.д. Формулювання «із/от/din» може означати як те, що на момент події запису особа постійно проживала у зазначеному населеному пункті, так і те що вона там народилася.

Серед типових помилок в цьому розділі формуляра наступні:

- Якщо номер будинку трьох значний – можливе недописання першої чи останньої цифри
- В записах шлюбу священник міг вказати номер будинку, в якому були народжені наречені, але вже не проживали там на момент шлюбу
- В записах про смерть можлива помилка також типу, як в записі про шлюб

Інформаційна група: Дитина (Хрещена особа)

Елементи цієї інформаційної групи майже не змінювались за історію ведення метричних книг. Помітні лише дві вагомні зміни.

Перша – це поява елемента біологічний стан плоду породіллі. В 70-х роках XIX століття в метричній книзі про народження почали записувати мертвонароджених дітей. В таких записах вказувалася дата (мертво)народження. Відповідно незаповненими були розділи Дата хрещення та Свідки. А в розділі Ім'я вказували «mort nascut fiul/fiica» (метронароджений син/донька), чи «мертво роженное дитя»; якщо це були двійнята «Doi copii mort nascuți».

Друга – це позначка священника про смерть дитини хрестиком з датою смерті. Ці відмітки були вибірковими, найбільша їх кількість зафіксована нами в 1900-1944 роках.

Ім'я новонародженому, зазвичай, обирали батьки, рідше священник. Перевагу надавали іменам, які впродовж багатьох поколінь побутували в родині батька або матері дитини. Імена в метричних книгах записувалися як в церковній формі так і в народній. 1870 року консисторія видала розпорядження, щоб імена в метричних книгах записували лише так як вони пишуться в церковних книгах та календарях.⁶³

Батьки не обирали своїм дітям однакові імена, як це траплялось серед православного населення Російської імперії. Але батьки могли назвати дитину тим же іменем, яким вони колись назвали свою вже померлу дитину.

Дослідникам варто враховувати, що одне ім'я могла мати декілька форм, або ж могло вважатися синонімом іншого імені. Наведемо деякі з таких імен:

- Маранда. Цим іменем також називали Марій. Більшість виявлених нами Маранди, які були народжені в кінці XVIII століття – в першій чверті XIX століття в записах про їх шлюб та смерть згадуються як Марії.
- Сафта. Ім'я Сафта є буковинською формою імені Єлизавета. В деяких випадках Сафти згадуються у формі Єлизавета.
- Олександра=Санда
- Зоїца=Зоя=Зиновія=Софія
- Їлена=Ілена=Єлена
- Іордакій=Георгій=Юрій, в рідких випадках імена Григорій та Георгій є тотожними
- Олександр=Сандул
- Народною формою імені Никифор є Ки(і)фа; Микита=Никифор

⁶³ Чучко М. Церковні таїнства та обряди життєвого циклу в середовищі українського і східнороманського населення Буковини XV – початку XX ст. // Матеріали до української етнології: Зб. наук. пр. — К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2008. — Вип. 7(10). — с. 48

У формулярі метричних за визначення віросповідання відповідає розділ Церква, який складається з підрозділів Східна та Західна. Тобто метрична книга розподіляє народжених, померлих та осіб які одружилися на західних та східних християн. Приналежність до певної церкви визначається рискою у відповідному підрозділі

В метричних книгах окрім записів про народження дітей православного віросповідання (східних християн) присутні нечисельні записи народження дітей «Західного» віровизнання (здебільшого римо-католиків). Наявність записів про народження останніх ймовірно зумовлене віддаленістю найблищого храму їх віросповідання.

Приналежність до статі як в записі про народження так і в записі про смерть визначається рискою у відповідних підрозділах.

Визначення законнонародженості визначається тим же принципом – рискою у відповідній графі. Підстави визнання дитини законнонародженою визначала держава, а не це церква. В Австрійській, а згодом Австро-Угорській імперії ці підстави були визначені Галицьким цивільним кодексом та Австрійським цивільним кодексом.

Галицький цивільний кодекс 1797 року, який діяв на Буковині в 1797-1811 роках передбачав законність народження дитини у разі її народження не раніше сьомого місяця після укладення шлюбу або не пізніше десятого місяця після смерті чоловіка, дітей, народжених не у шлюбі у разі, якщо їх батьки в подальшому одружилися, та дітей, народжених у недійсному шлюбі, якщо їх батьки не знали про перешкоди щодо укладення шлюбу⁶⁴.

Австрійський цивільний кодекс 1811 року, який замінив Галицький цивільний кодекс визначав законність: «За дітьми, що їх народила жінка після спливу 180 днів від укладення шлюбу або до спливу 300 днів після смерті

⁶⁴Ватрас В. Зміст та види джерел сімейного права, що діяло на українських землях, які входили до складу Австро-Угорської імперії [Текст] // Актуальні проблеми правознавства. – 2019. – Вип. 3. – с. 93

чоловіка чи повного розірвання подружнього зв'язку, припускається законне походження»⁶⁵.

Проте, нами виявлено чисельні випадки народження дітей до сплину 180 днів від укладення шлюбу в 1784-1918 роках, які були записані законнонародженими. Отже в метричних книгах незаконнонародженою записували дитину: яка не визнана батьком, або ж чії батьки перебувають в незаконному шлюбі; та підкинутих дітей.

Позашлюбна дитина носила прізвище матері, якщо чоловік перед двома свідками не визнав своє батьківство – це було зафіксовано як в державному законодавстві так і церковних розпорядженнях Буковинської православної консисторії⁶⁶.

В метричних книгах про народження присутні записи про зміну віросповідання чи конфесії. Про особу яка переходила в православ'я інформацію вписували єдиним блоком тексту, не використовуючи розділи формуляру. Запис включав наступну інформацію: ім'я особи, її віросповідання, чи їх батьків вона дитини, сімейний стан, вік або дата народження, місце народження та (або) приживання, імена та прізвище свідків, їх місце проживання.

Інформаційні групи: Батько та Мати

Розділ батько та мати незаповнені, якщо дитина підкинута. Якщо не заповнений розділ батько - дитина не визнана батьком. Якщо дитина народилася позазаконним шлюбом, але батько визнавав її – то поряд з вказаною інформацією про батька записували імена та прізвища свідків.

В метричних книгах про народження з початку їх ведення в розділі «батько» вказували його ім'я та прізвище і місце проживання. В рідких випадках

⁶⁵ Ватрас В. Зміст та види джерел сімейного права, що діяло на українських землях, які входили до складу Австро-Угорської імперії [Текст] // Актуальні проблеми правознавства. – 2019. – Вип. 3. – с. 94

⁶⁶ Чучко М. Моделі статевих взаємин в традиційному середовищі Буковини ХV - початок ХХ ст. // Етнографія статевого життя і тілесності. Збірник статей. – К.: Центр культурно-антропологічних студій, ПАТ «ВПОЛ», 2013. – с. 44

вказували його ім'я по батькові, а в ще рідших – ім'я діда; ім'я по матері. Зазвичай ім'я по батькові вказують, для того щоб розрізнити людей з однаковим іменем та прізвищем, з такою ж ціллю вказують ім'я діда, чи матері.

Також інформація про батька в 1784-1830-х роках могла бути записана наступним чином: «Ім'я» + «Ім'я та прізвище його немета діда/дядька»; «Ім'я» + «зять» + «прізвище тестя» / «ім'я» + «зять» + «ім'я та прізвище тестя»; «Ім'я та прізвище» + «зять» + «прізвище тестя». Зазвичай, якщо чоловік після одруження брав прізвище тестя, то в метричних записах (з другої чверті ХІХ століття) де він буде в подальшому згадуватися – відсутня згадка про те, що він чийсь зять. Загалом практика перейняття чоловіком прізвища тестя характерна для кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст.; така практика в другій половині ХІХ – в першій половині ХХ ст. нами невиявлена.

В розділі «мати» вказували лише ім'я матері, в рідких випадках її прізвище. Однак, у випадку народження незаконної дитини про матір могли вказати детальнішу інформацію: окрім імені, її дівоче прізвище та/або чия вона дочка чи вдова/дружина, та місце проживання.

Лише з 30-40х років ХІХ століття починають вказувати соціальний стан батька. До цього часу вказаний соціальний стан був винятком. До прикладу, у метричній книзі села Горішні Шерівці зміни відбулися в 1841 році⁶⁷, в селі Борівці в 1833 році⁶⁸, в Дубівцях – 1844 року⁶⁹. Тому дізнатися про соціальний стан певних осіб в метричній книзі про народження можна лише, якщо вони були хресними батьками. Соціальний стан матері, який зазвичай тотожний стану чоловіка, або батька - вказується нечасто.

Наприклад: в метричній книзі про народження Горішньо Шерівецької парафії наступні записи про народження: Параски, яка народилася 6 жовтня 1841 про її батька вказано наступне: «Танаско Величко Тодирешен лекґнторий дин

⁶⁷ ДАЧО ф.1245, оп.3, спр.117 – арк. 113зв-114

⁶⁸ ДАЧО ф.1245, оп.1, спр.619 – арк. 228зв-229

⁶⁹ ДАЧО ф.1245, оп.1, спр.714 – арк. 184зв-185

Шъръџц» (Танаско Величко Тодорович мешканець села Шерівці), про матір: «Домна»⁷⁰; Марії 19 грудня 1852 року про її батька «Николай Величко Елинчен църан дин Шъръџц (де) сѸс»⁷¹ (Николай Величко син Єлени селянин з Шерівців Вищих).

Записи незаконно народжених: Костянтина 22 травня 1821 року в с. Дубівці містить таку інформацію про матір: «Елена Славнџца»⁷²; Аниці 8 липня 1843 року в передмісті Чернівців Роші – «Домника фата рџпосатѸлѸй ІѸан Рошчак мѸрари дин Росош»⁷³ (Домніка донька покійного Івана Рошчак мельника з Роши).

З 60-х років XIX століття відбуваються зміни в записах розділу «мати». Окрім її імені вказується ім'я та прізвище її батька та ім'я її мами. Запис такого зразка в метричній книзі села Мамаївці Нові: 20 лютого 1867 року народився Дмитро його батько: «АѸанасіє Хлібка църан де аіче» (Афанасій Хлібка селянин звідти ж, мати: «Марія фііка лѸй Дімітріє ТѸрчак ші а соція сале Параскевія де аіче църан»⁷⁴ (Марія Дочка Дмитра Турчак і його дружини Параскеви звідти ж, селянка).

З кінця 80-х років ця тенденція змінюється – вказується лише ім'я та дівоче прізвище матері дитини, яку хрестили.

В метричних книгах про народження 1910 - 1940-х років в розділі «батько» вказують його, ім'я та прізвище його батька, та ім'я і дівоче прізвище його матері. Це ж вказується в розділі «мати». Так, у метричній книзі с. Рогізна записані батьки Стефана народженого 29 січня 1920 року «Николай Грошко, Матея і Єлени р. Демянюк» та «Анеля доч. Іоана Паламарюка і Марії р. Мінтяньска»⁷⁵.

⁷⁰ ДАЧО ф.1245, оп.1, спр.271 – арк. 4зв-5

⁷¹ ДАЧО ф.1245, оп.1, спр.271 – арк. 42зв-43

⁷² ДАЧО ф.1245, оп.1, спр.714 – арк. 82зв-83

⁷³ ДАЧО ф.1245, оп.3, спр.34 – арк. 113зв-114

⁷⁴ ДАЧО ф.1245, оп.1, спр.440 – арк.12зв-13

⁷⁵ ДАЧО ф.1245, оп.3, спр.137 – арк. 71зв-72

Місце проживання матері, якщо вона не покрита, вказувалося рідше. Якщо ж воно вказувалося то в ряді випадків воно означало місце народження, а не проживання.

Найчастішою помилкою цієї інформаційної групи є неправильне зазначення дівочого прізвища мами (яка була вдовою за першим/першими чоловіками) породіллі. Нами виявлено декілька випадків зазначення замість її дівочого прізвища – прізвища її покійного чоловіка.

Інформаційна група: Повитуха

Інформаційна група Повитуха, є генеалогічно важливою частиною запису про народження оскільки, повитухами (моашами) були місцеві жінки старшого віку – серед яких можуть бути пращурки дослідників.

Інформаційна група: Наречений та Наречена

В метричних книгах про шлюб з початку їх ведення про нареченого, якщо він парубок вказували його ім'я та чий він син/брат/племінник/внук/вихованець/пасинок/служник, (в рідших випадках лише ім'я та прізвище) та звідки він. Якщо одружувався вдівець то вказували лише ім'я, прізвище та звідки він.

Якщо одружувалася раніше не вінчана дівчина вказували теж саме що й парубку. Якщо ж вінчалася вдова то вказували її ім'я, ім'я та прізвище її покійного чоловіка або ж лише прізвище по покійному чоловіку.

Соціальний стан наречених, як і батьків в записах про народження, почали вказувати з 1840-х років.

З 1860-х років в записах одружень наречених дівчат вказують, окрім імені та прізвища батька, ім'я та дівоче прізвище матері. Ця тенденція починає застосовуватись і для наречених парубків, однак рідше та в не усіх парафіях.

Рідше, однак також подається розширена інформація про наречену вдову. Окрім вказання по кому вона вдова можна зустріти її дівоче прізвище, або ж ще рідше ім'я та прізвище її батька, або ж імена та прізвища обох батьків.

З кінця XIX – початку XX століття закріплюється практика записування розгорнутої інформації про батьків нареченого: ім'я та прізвище батька, ім'я та дівоче прізвище матері.

З 40-х років XIX століття в метричних записах починають фіксувати факт смерті батька нареченого чи нареченої. Наприклад: «Іван, син покійного Івана Іванюка». З появою в записі інформації про матір молодих – факт її смерті фіксується таким же чином. Проте, відсутність запису факту смерті батьків не визначає батьків як живих чи покійних на момент укладення шлюбу.

Віросповідання фіксується таким же чином як в записах про народження.

У 1784-1899 роках у метричних записах про шлюб вказувалась кількість прожитих років наречених, без зазначення конкретної дати народження. Для осіб, які одружувались вперше зазначений вік здебільшого відповідав реальному, похибка становить близько +/- 2 роки. Зазначення віку вдівців та вдів менше відповідав реальному віку, похибка становить близько +/- 5 років. З 1900 року включно в записах шлюбу окрім кількості прожити років почали записувати дати народження наречених.

Обов'язковий запис дати народження вимагався в циркулярі, оприлюдненому 7 (19) грудня 1899 року. Вищий духовний орган краю наказував парафіяльним священикам надалі записувати до метрики вінчання не лише число прожитих нареченим та нареченою років, але й дату їхнього народження.⁷⁶

Якщо одружувались парубок і дівчина, то зазвичай хлопець був на декілька років старший за свою обраницю. При цьому ж не є не звичними випадки коли дівчина була старша за хлопця на 1-4 роки.

Кількість шлюбів вдівців з дівицями була більшою ніж кількість шлюбів вдів з парубками. Різниця у віці між вдівцем і дівицею могла сягати 40 і більше

⁷⁶ Чучко М. Церковні таїнства та обряди життєвого циклу в середовищі українського і східнороманського населення Буковини XV – початку XX ст. // Матеріали до української етнології: Зб. наук. пр. — К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2008. — Вип. 7(10). — с. 51

років. Різниця у віці між вдовою і парубком здебільшого не перевищувала 20 років.

Для вступу в шлюб неповнолітніх осіб (від 14 до 24-х років) Австрійське цивільне законодавство вимагало дозвіл батька або суду на шлюб (у випадку смерті батька)⁷⁷. З 1892 року по 1930 рік в записах шлюбу неповнолітніх осіб вказується дозвіл батька при двох свідках на шлюб або дозвіл суду шлюб. Вік досягнення повноліття в Королівстві Румунія між воєнного періоду нам невідома. Але в метричних книгах вищезгадані дозволи шлюб присутні лише в осіб молодших 24-х років.

Нами було виявлено декілька дозволів батьків на шлюб неповнолітніх дітей в різних парафіях періоду 1918-1930 рр., тоді як вони не могли дати цей дозвіл оскільки вже давно були покійними. Отже, священники свідомо чи помилково записували дозволи на шлюб уже покійних батьків.

Якщо наречений та наречена були з різних населених пунктів то вінчання зазвичай відбувався у парафії нареченої. З 60-х років XIX століття записи могли бути продубльованими в метричній книзі іншої парафії, якщо там також були здійснені трикратні оголошення, без зазначення свідків – вінчальних батьків.

Також нами виявлено один випадок четвертого вступу в шлюб жінкою. Дозвіл на четверте вінчання їй дала консисторія, воно відбулося 23 травня 1893 в церкві с. Горішні Шерівці⁷⁸.

Як зазначає Михайло Чучко: «Наприкінці XIX – на початку XX ст. державне законодавство та церква, як і в попередній період, давали право подружжю на розлучення. Хоча церковні власті дивилися на розрив подружніх зв'язків як на вимушену необхідність, оскільки церковний шлюб вважався таїнством, 11 (23) листопада 1899 р. Буковинська консисторія видала вказівку священникам щодо

⁷⁷ Книга общих законів обывательских для всіх німецьких країв наслідственных Австрійскої Монархії / [Передм. К. Кміцикевича]. – Львів: Тип. Ставропиг. ин-та, 1868. – с. 10-35

⁷⁸ ДАЧО ф.1245, оп.7, спр.43 – арк. 77зв-78

складення ними реєстру розлучень. Парохи зобов'язувалися вносити до метрики кожне рішення суду про розлучення та подавати ці відомості до консисторії»⁷⁹.

В записі одруження осіб, які розлучилися, (та (або) продубльованому записі на окремому листі в метричній книзі про шлюб) священники вносили інформацію про: рішення суду, щодо розлучення, назва судового органу, номер судової справи та дату розлучення. Якщо розлучені особи знову вступали в шлюб то в розділах парубок/вдовець, чи в розділі дівчина/вдова прописували, що особа розлучена.

Варте уваги те, що жінка чи дівчина яка народила поза шлюбом не згадувалась в метричних записах як «покритка».

Найчастішою помилкою цієї інформаційної групи є неправильне зазначення дівочого прізвища мами нареченої (здебільшого серед вдів за першим/першими чоловіками). Нами виявлено декілька випадків зазначення замість її дівочого прізвища – прізвища її покійного чоловіка.

Інформаційна група: Свідки

В метричних записах про народження та шлюб вказуються свідки: куми в записах про хрещення, вінчальні батьки в записах про вінчання. Для генеалогічного дослідження інформація елементів цих груп є надзвичайно важливою.

По-перше, в усіх записах до 40-х років XIX століття соціальний стан вказується лише тут.

По-друге, часто свідками були близькі родичі вінчаних і хрещених осіб: рідні та двоюрідні брати і сестри, тітки і дядьки.

По-третє, в цих інформаційних групах може бути наявна інформація родинні зв'язки свідків. Зазвичай вінчальними батьками стає одружена пара. Але вінчальними батьками також можуть бути: мати і син, брат і сестра – родинні

⁷⁹Чучко М. Церковні таїнства та обряди життєвого циклу в середовищі українського і східнороманського населення Буковини XV – початку XX ст. // Матеріали до української етнології: Зб. наук. пр. — К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2008. — Вип. 7(10). — с. 51

зв'язки останніх зазначені у записі. А серед кумів – частіше трапляється патроніми, якщо вони ще не одружені.

Інформаційна група: Померлий

В метричних книгах про померлих в розділі «Ім'я та прізвище померлого» протягом всієї історії ведення метричних записів не відбувалось значних змін змісту розділу. Тут як і в групах Батько, Мати, Наречений та Наречена соціальний почали записувати з 40-х років XIX століття.

Якщо помирали діти чи молоді не одружені особи в записі вказувалось ім'я померлої особи та ім'я та прізвище її батька, чи матері (якщо дитина не визнана батьком). З 40-х років XIX століття в в такому метричному записі про смерть починають фіксувати факт смерті батька. В нечисельних випадках, якщо батько дитини вже покійний, то записували інформацію про матір покійної дитини.

Якщо помирав одружений чоловік – вказували його ім'я та прізвище, рідше по-батькові. Якщо помирав вдовець записували за такою ж манерою як і одруженого, однак могло бути вказано, що він вдовець.

Якщо помирала стара діва – зазвичай вказували її ім'я та ім'я і прізвище її батька. Якщо помирала жінка, яка перебуває в шлюбі, то вказується її ім'я та ім'я та прізвище її чоловіка. Якщо ж помирала вдова вказується її ім'я та прізвище її останнього чоловіка, або ж її ім'я та ім'я і прізвище її покійного чоловіка. В записах про смерть одружених жінок чи вдів початку XX століття могли вказувати дівоче прізвище приставленої та перерахувати за яких чоловіків вона була віддана, та по яких чоловіках вона вдова.

Приналежність до статі як в записі про народження так і в записі про смерть визначається рисою у відповідних підрозділах. Віросповідання померлих фіксується таким же чином як в записах про народження та шлюб. Чи не найбільша кількість померлих західних християн записана в період епідемій холери, тифу та віспи.

Тривалість життя записують в розділі Вік. В більшості записів вказують число прожитих років (ani), місяців (luni), тижнів (saptiemini.), днів (zile), годин (ora). В залежності від парафії та часу складання записів окрім числа прожитих

років вказували дату народження. Якщо помирала дитина, яка прожила менше одного дня – могли вказати скільки годин прожила, якщо дитина прожила менше року – зазвичай вказували кількість місяців, тижнів, днів. Якщо помирала старша дитина вказували кількість років і місяців. Коли помирала доросла людина здебільшого вказували лише кількість прожитих років. Для позначення пів року пів місяця позначали за допомогою дробу: «1/2».

Кількість прожитих років записаних у записах про смерть людей старшого віку в 1784 р. – третій чверті XIX століття зазвичай відрізняється від реального віку на близько +/- 5 років. В пізніших записах зазначений вік здебільшого відповідав реальному. Для записів про смерть 1784 – 1830-х рр. характерна значна, порівняно з записами наступних десятиліть, кількість людей, які прожили 90-130 років. Значну кількість померлих людей в такому ж віці можна спостерігати в записах першої половині XIX століття метричних книг про померлих православних парафій Київської, Волинської, Подільської, Чернігівської губерній. Священники ймовірно зі слів, чи види покійного записували його вік, оскільки не мали змоги перевірити його, і таким чином дописували покійним декілька десятків років.

Майже в кожному метричному записі померлого зазначена причина смерті. Одними з найпоширеніших причинами смерті (не враховуючи дітей) були: старість (*batraneața*), біль у серці (*durere de inimă*), туберкульоз (*oftica*), черевний тиф (*lingoare*).

За положенням від 2 травня 1787 року, яке консисторія нагодувала у циркулярі від 7 жовтня 1833 року жодний покійник не повинен бути похований раніше ніж через 48 годин після смерті, окрім тих хто помер від пощесті.⁸⁰

Окремо варто розглянути інформаційний елемент «Соціальний стан/промисел». Найтипівішими станами буковинських сіл та містечок були:

⁸⁰Чучко М. Церковні таїнства та обряди життєвого циклу в середовищі українського і східнороманського населення Буковини XV – початку XX ст. // Матеріали до української етнології: Зб. наук. пр. — К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2008. — Вип. 7(10). — с. 54

селяни, ворники, корчмарі, ковалі, священники, даскали, відставні солдати, резеші, мазіли, вчителі шкіл, чоботарі, шведці, торговці, жебраки, служники.

Окрім того що в цьому розділі вказується стан осіб – зрідка може бути вказана етнічна приналежність. Найчастіше згадуються роми. Рідко можна побачити записи: поляк, грек, вірменин, шваб. Останні здебільшого вказуються не пізніше середини ХІХ ст.

В записах метричних книгах кінця ХVІІІ – середини ХІХ ст. спостерігаємо використання особами двох варіантів одного прізвища (прізвищевої назви), яке утворене від назви професії, українською та румунською мовами: Олар/Гончар, Кроїтор/Швець, Кожокарі/Кушнір, Ротару/Колісник і т.д.

Для селян Буковини кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. типовим є використання декількох прізвищевих назв. Часом в метричних записах записано два прізвища (прізвищеві назви). Зазвичай їх вказували наступним чином: «Прізвище 1» + «sau (або)» + «Прізвище 2».

Алгоритми пошуку інформації Для початку роботи з метричними книгами спершу потрібно визначати, до якої парафії відноситься населений пункт, оскільки не всі села мали окрему парафію. Визначати можна за допомогою «Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України: міжархів. довідник: Том 3». Проте там не вказані всі приписні населені пункти парафії. В такому випадку про територіальний склад парафії можна дізнатися в шематизмах Буковинської православної церкви: «Schematismus der Bucovinaer griech.-orient. Archiepiscopal-Diöcese» 1840-х – 1900-х років.

При роботі з метричними книгами слід звернути увагу чи правильно зшиті сторінки книги. Якщо ж ні, то за допомогою старих номерів аркушів книги, які були пронумеровані парохом, можна визначити дійсну порядковість аркушів документу.

При пошуку факту народження, смерті чи шлюбу потрібно враховувати, те що для Буковини не були рідкістю міжконфесійні шлюби християн. Тому у разі

відсутності необхідного запису в православних метричних книгах варто пошукати записи в метричних книгах інших конфесій.

Потрібно переглядати усі наявні дублікати метричних книг, оскільки записана в них інформація може різнитися: наявність приміток до запису, запис іншої прізвищевої назви особи; наявність запису відсутнього в іншому дублікаті і т.д. Варто переглядати записи шлюбу наречених, які походять з різних населених пунктів, в обох метричних книгах, оскільки в них може бути вказана різна та (або) доповнена інформація.

У разі відсутності метричних книг певної парафії за 1784-1840 рр. варто опрацювати метричні книги сусідніх парафій цього періоду. Оскільки в них можуть бути записані особи, які необхідні досліднику. Передусім в інформаційних групах Свідки та Наречений.

Для того, щоб дізнатися дівоче прізвище жінки, яка народжували дітей до того як в інформаційній групі Мати почали записувати її дівоче прізвище (до 60-х рр. XIX ст.) варто знайти запис її шлюбу/шлюбів. Якщо запис шлюбу неможливо знайти, оскільки немає метричних книг необхідного періоду варто шукати запис про шлюб її доньки-дівиці (якщо така була), яка вийшла заміж не раніше 60-х років XIX ст. (в залежності від парафії) – в ньому вказане ім'я та дівоче прізвище матері. Ця ж інформація дуже рідко може бути наявна в записі шлюбу доньки-вдови того ж періоду.

В 1930-1944 рр. поряд з метричними книгами велись книги реєстрації цивільних актів у примаріях комун. Оскільки інформаційні елементи книг відрізняються один від одного варто працювати з обома документами. Інформація, яка наявна в книзі примарій про народження, але відсутня в метричному записі про народження: година народження дитини; вік батьків. В книзі примарії про одруження: місце проживання і місце народження наречених. В книгах примарії про смерть: година смерті; місце народження; імена і прізвища батьків; ім'я та прізвище чоловіка/дружини померлого; ім'я, прізвище та вік особи яка задекларувала/повідомила про смерть (здебільшого найближчі родичі).

Таким чином, для аналізу інформаційного наповнення метричних книг нами був здійснений поділ метричних записів на інформаційні групи та окремі її елементи. Кожний інформаційний елемент був ретельно проаналізований. Нами було зазначено формули записів окремих інформаційних елементів та побічно досліджено сімейні відносини, шлюбність та народжуваність, традиції буковинців кінця XVIII – початку XX ст. Також частково розписали методики та алгоритми пошуку в метричній книзі генеалогічної інформації.

ВИСНОВКИ

Генеалогія є спеціальною історичною дисципліною, яка встановлює походження індивідів і стосунки спорідненості між ними, а також вивчає історію окремих родів і їх роль у соціально-економічному та суспільному житті епохи. У будь-якому суспільстві походження відіграє важливу роль, визначаючи соціальний статус індивідуума, його належність до певного класу, стану, верстви, касти. Походження, кров батьків або одного з них із давніх часів визначали подальшу долю людини, її належність до привілейованих (дворянство, купецтво, духовенство), чи не зовсім повноправних соціальних станів (найбідніші прошарки міщанства, селянство). Хоча відносини між соціальними станами і не мали характеру споріднених зв'язків, їх статус, взаємні права й обов'язки, суспільні функції могли передавати у спадок із покоління в покоління. Статус генеалогії в сучасній науковій системі знань піднесено на високий рівень у тому числі й у зв'язку з її орієнтуванням на майже безмежну джерельну базу.

Генеалогічні джерела традиційно поділяються на три групи: письмові, речові та усні. Речові ж в свою чергу поділяються на опубліковані та архівні матеріали. Серед писемних архівних джерел окрему групу становлять джерела церковного походження. Серед них визначними за широтою охоплення різних верств населення є документи церковного обліку населення. До якої належать метричні книги – комплекс джерел актів культової реєстрації про народження/хрещення, вінчання, смерть конкретних осіб.

Однак крім, власне, фактів про народження, шлюб та смерть, метричні книги можуть містити інформацію про місце народження, місце проживання особи, номер будинку чи вулиці де вона проживає, її соціальний стан, факт еміграції, віросповідання та її зміну, в окремих випадках національність та іншу інформацію про особу, яка дає змогу реконструювати історію сім'ї. Що робить метричну книгу цінним генеалогічним джерелом.

Ранніми прототипами метричних книг були диптихи та пом'яники. Найдавніші відомі нам метрикальні реєстри населення проводились

католицьким духовенством в Франції та Італії та сягають періоду високого середньовіччя. Практика ведення метричних книг стає більш поширеною в XV ст. в Західній та Південній Європі. Обов'язкове ж ведення метричних книг викликане католицькою контрреформацією – закріплюється на Тридентському соборі 1545-1563 рр. Найраніше на території України почали вести метричні книги римо-католицьких парафій – з другої половини XVI ст. Початок їх ведення на території України пов'язаний з постановами Тридентського собору, «Римським ритуалом» папи Павла V та відповідних указів польських синодів та церковних достойників. Греко-католицька церква та православна Київська митрополія перейняли західний досвід в XVII ст. Обов'язкове ведення метричних книг в Київській православної митрополії було закріплене «Требником» Петра Могили в 1646 році. До першої третини XVIII ст. греко-католицькою та православною церква в Речі Посполитій було здійснено ряд метрикальних реформ, оскільки практика ведення метричних книг впроваджувалася неефективно та супроводжувалася пасивним спротивом місцевих пасторів. Лише з 30-х років XVIII ст. впровадження метричних книг в на українських землях Речі Посполитої стало повсюдним та ефективнішим. Практика метрикації в підросійській Україні почалась значно пізніше. Хоч вперше ведення метричних книг було ініційоване московським духовенством в 1666-1667 рр. – фактично ведення метричних книг розпочалося з указами світської влади 1702-1722 рр. З включенням західноукраїнських земель до Австрійської імперії обов'язкове ведення метричних книг та основні правила їх ведення визначала світська влада.

Метричні книги є надзвичайно важливим джерелом для генеалогічного досліджень буковинських родин. Їх цінність полягає в широкому охопленні різних верств населення та системному веденні. Підсилює важливість те, що метричні книги є фактично єдиним системним джерелом обліку сільського населення Буковини в 1784-1918 рр.

Метричні книги православних парафій Північної Буковини зберігаються в ДАЧО в фонді 1245 «Книги актів громадянського стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області».

Нами виявлено, що в Чернівецькому обласному краєзнавчому музеї на зберіганні знаходяться декілька документів, в тому числі і церковного обліку населення, які є важливими генеалогічними джерелами для дослідження історії родин Північної Буковини та Хотинщини.

За станом збереження метричні книги можна умовно розділити на два періоди: 1784-1840 рр., які фрагментарно відклались у фонді ДАЧО та 1840-1944 рр. збереженість яких у більш ніж задовільному стані.

Початок ведення метричних книг православних парафій Буковини обумовлений двома патентами Йосипа II. Перший від 20 лютого 1784 р., який зобов'язував усі конфесії імперії, в тому числі і православну Чернівецьку єпархію, вести три окремі метричні книги як державний реєстр з 1 травня 1784 р. Наступним патентом, який регулював ведення лише православних метричних книг Буковини був «Духовний регламент» від 29 квітня 1786 р., який зобов'язував православних пасторів вести метричні книги відповідно до патенту 1784 р. та вводив ще один документ церковного обліку населення реєстри живих парафіян (*Status animarum parochiae*), які нами на зберіганні в ДАЧО невиявлені. В подальшому Буковинська консисторія видавала циркуляри з вказівками щодо ведення книг. Ведення метричних книг регулювала і румунська світська влада. З 1921 року ведення метричних книг мало відбуватися виключно румунською мовою, а закон 1925 року вимагав ведення нового документу церковного обліку населення – посімейного списку прихожан. З 1930 року ведення актів реєстрації цивільного стану переходять від настоятелів парафій до цивільної влади. З цього часу записи в метричну книгу вписували, після відповідної реєстрації акту в книзі примарії комуни. Таким чином в 1930-1944 рр. реєстрацію актів цивільного стану здійснювали в храмах та комунах.

Перші формуляри метричних книг про народження, шлюб та смерть відповідали формулярам, які були постановлені патентом 1784 р. У XIX- першій

половині ХХ ст. відбулось декілька змін формулярів. В цілому вони не сильно відрізнялись від початкових формулярів – доповнені декількома розділами, які удосконалили їх структуру. Найчастіші зміни стосувались мови формуляру. Різні типи формулярів були надруковані (одночасно) різними мовами: німецькою, румунською та російською. Проте кожний формуляр обов'язково був надрукований румунською мовою.

Для аналізу інформаційного наповнення метричних книг нами був здійснений поділ метричних записів на інформаційні групи та окремі її елементи. Кожний інформаційний елемент був ретельно проаналізований. Нами було зазначено формули записів окремих інформаційних елементів та побічно досліджено сімейні відносини, шлюбність та народжуваність, традиції буковинців кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. Також частково розписали методики та алгоритми пошуку в метричній книзі генеалогічної інформації.

Загалом, дана тема є перспективною для подальшого дослідження та може бути вдосконалена шляхом залучення більшої кількості архівних матеріалів, докладним аналізом церковного устрою православної церкви на Буковині та через виявлення нових векторів розгляду метричної книги як генеалогічного джерела.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

Архівні джерела

Державний архів Чернівецької області (далі ДАЧО)

1. Ф. 1245 (Книги актів громадянського стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області) Оп. 1 спр. 271. Книга реєстрації актів о народженні по с. Горішні Шерівці 16 листопада 1840 г. – 26 грудня 1884 г. – 348 Арк.
2. Ф. 1245 (Книги актів громадянського стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області) Оп. 1 спр. 440. Книга реєстрації актів о народженні по с. Новоселка 8 лютого 1866 г. – 21 грудня 1879 г. – 263 Арк.
3. Ф. 1245 (Книги актів громадянського стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області) Оп. 1 спр. 619. Книга реєстрації актів про народження громадян с. Борівці 1 січня 1803 р. – 9 лютого 1837 року – 256 Арк.
4. Ф. 1245 (Книги актів громадянського стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області) Оп. 1 спр. 714. Книга реєстрації актів про народження громадян с. Дубівці 1 листопада 1801 р. – 28 жовтня 1858 року – 260 Арк.
5. 1245 (Книги актів громадянського стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області) Оп. 3 спр. 34. Книга реєстрації актів про народження громадян м. Чернівці церква Роша за 1828-1846 р. р. – 136 Арк.
6. 1245 (Книги актів громадянського стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області) Оп. 3 спр. 83. Книга реєстрації актів про народження громадян м. Садгора за 1784-1802 рр. – 44 Арк.
7. 1245 (Книги актів громадянського стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області) Оп. 3 спр. 117. Книга реєстрації актів про народження громадян с. Ширівці Долишні за 1801-1848 р. р. – 135 Арк.
8. 1245 (Книги актів громадянського стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області) Оп. 3 спр. 137. Книга реєстрації актів про народження громадян с. Рогізня за 1913-1928 р. р. – 187 Арк.
9. Ф. 1245 (Книги актів громадянського стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області) Оп. 7 спр. 43. Книга реєстрації актів про шлюб с. Горішні Шерівці 8 лютого 1881 р. – 12 листопада 1909 р. – 182 Арк.

Література

10. Антонов Н.Д., Антонова И.А. Метрические книги России XVIII - начала XX века – М.; РГГУ, 2006. – 386 с.
11. Богатырец К. История Буковинской епархии // Библиотека журнала Русин. 2015. № 1 - с. 29-343
12. Васик О. В. Законодавче регулювання метрикації у Російській імперії / О. В. Васик // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Історія. - 2010. - Т. 129, Вип. 116. - С. 145-149.
13. Ватрас, В. Зміст та види джерел сімейного права, що діяло на українських землях, які входили до складу Австро-Угорської імперії [Текст] // Актуальні проблеми правознавства. – 2019. – Вип. 3. – С. 91-96.
14. Воронов, В. І. Спеціальні історичні дисципліни [Текст]: підручник. – Д.: РВВ ДНУ, 2018. – 160 с.
15. Гайковський М.І. Буковинська православна церква [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2003. - 688 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Bukovynska_pravoslavna
16. Дзюба О.М. Пом'яники [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Pomianuku>
17. Діанова Н. М. Історія релігії та церкви в Україні в національному та європейському контекстах : навч. посіб. для студентів спец. 032 «Історія та археологія» спеціалізації «Історія України у світовому контексті» / Н. М. Діанова. - Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. – 250 с.
18. Энциклопедический словарь [Текст] / под ред. проф. И. Е. Андреевского. - Санкт-Петербург : Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, 1890-1907. Т. 10-а: Десмургия – Домициан. - 1893. – 499 с.
19. Энциклопедический словарь [Текст] / под ред. проф. И. Е. Андреевского. - Санкт-Петербург : Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, 1890-1907. Т. 19: Мекенен - Мифу-Баня. - 1896. – 980 с.

20. Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України: міжархів. довідник: Том 3: Метричні книги у фондах державних архівів Тернопільської, Черкаської, Чернівецької областей, міст Києва і Севастополя / Держкомархів України, Укр. наук.-досл. ін-т архів. справи та документознавства; упоряд.: В. Бондарчук, Г. Волкотруб, С. Зворський, М. Ковтун. – К., 2010. – 720 с.
21. Зворський С.Л. Метричні книги: історія їх ведення та теренах України та зберігання в державних архівах // Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України. – К., 2009. – Т. 1. – 810 с.
22. Каштанов С.М. Русская дипломатика: [Учеб. пособие для вузов по спец. "История"]. – М.: Высш. школа, 1988. – 231 с.
23. Книга общих законів обывательских для всіх німецьких країв наслідственных Австрійскои Монархії / [Передм. К. Кміцикевича]. – Львів: Тип. Ставропиг. ин-та, 1868. – 317 с.
24. Книга шлюбів латинської катедри Львова 1554–1591 рр. / Упоряд. Б. Петришак; НАН України. Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення; ЦДІА України, м. Львів. – Львів, 2017. – 308 с.
25. Легун, Ю. В. Генеалогія селян Подільської губернії: джерела [Текст] / Ю. В. Легун. - Вінниця : О.Власюк, 2005. - 516 с.
26. Легун Ю. В. Класифікація джерел генеалогічного характеру селянських родин Правобережної України // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. - 2005. - 12. - С. 251. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/sid_2005_12_1_249
27. Легун Ю. В. Метричні книги, як джерело з вивчення селянської генеалогії Правобережної України 19 - 20 ст. / Легун Юрій // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки: Зб.наукових праць. - Випуск 3. - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. – с. 229 Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/14441/Legun.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

28. Лобко Н. В. Метричні книги церков як джерело генеалогічної інформації / Наталія Лобко // III Міжнародний науковий конгрес українських істориків “Українська історична наука на шляху творчого поступу”, Луцьк, 17–19 трав. 2006 р. – Луцьк: Ред.-вид. від. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – С. 232–237.
29. Мордвинов В. Православная церковь въ Буковинь. СПб., 1874. С. 139
30. Мордвінцев В. М., Томазов В. В. Метричні книги // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=66728
31. Сочилияс І. Я. Запровадження метричних книг у Київській митрополії (середина XVII – XVIII ст.) // Генеалогічні записки: Зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 7. — С. 26-57. — Бібліогр.: 201 назв. — укр.
32. Сочилияс І. Я. Реєстрація природного руху населення у Львівській єпархії в першій третині XVIII століття // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Випуск 33. — Львів, 1998. — С. 225-235
33. Томазов В.В. Генеалогія історична [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2004. - 688 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Genealogija_istorychna
34. Томазов В.В. Генеалогія практична [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2004. - 688 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Genealogija_praktychna
35. Чучко М. Моделі статевих взаємин в традиційному середовищі Буковини XV - початок XX ст. // Етнографія статевого життя і тілесності. Збірник статей. – К.: Центр культурно-антропологічних студій, ПАТ «ВПОЛ», 2013. – С.43-54
36. Чучко М. Церковні таїнства та обряди життєвого циклу в середовищі українського і східнороманського населення Буковини XV – початку XX ст. //

Матеріали до української етнології: Зб. наук. пр. — К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2008. — Вип. 7(10). — С. 47-56

37. Lubierska Joanna. Księgi metrykalne z terenu historycznej Bukowiny w kościelnych archiwach zachodniej Polski / Rocznik Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego "Gniazdo" XIV, 2020 – p. 19-26

38. Sammlung der k.k. landesfürstlichen Verordnungen in Publico-Ecclesiasticis 1767-1784. 3. Teil 1784

ДОДАТКИ

Додаток №1. Формуляр метричної книги одружень 1784 р.⁸¹

1783		Bräutigam					Braut				Beistände				
Täner	Haus- num- mer.	Namen.	Reli- gion.		Mutter- gebort.	Mutter- gebort.	Namen.	Reli- gion.		Mutter- gebort.	Mutter- gebort.	Namen	Stand.		
			Katholisch.	Protestantisch.				Katholisch.	Protestantisch.						
den 1sten.	35	Christoph Radler.	1	—	37	1	—	Anna Winterinn.	—	1	32	—	1	Martin Kermer Johann † Lechner.	Nachbar Schloss- meister.

⁸¹ Sammlung der k.k. landesfürstlichen Verordnungen in Publico-Ecclesiasticis 1767-1784. 3. Teil 1784 – p. 29

Додаток №2. Formular метричної книги народжень 1784 р.⁸²

1783	Haus- numm.	Namen.	Religion		Ge- schlecht.		Ehlich.	Un- ehlich.	Muttern.		Vateren.	
			Katholisch	Protestantisch	Männlich.	Weiblich.			Vater	Mutter	Namen	Stand
den 23ten	35	Christina Hollinn.	1	—	—	1	—	1	Peter Held.	Maria Hollinn.	Susina Zürstinn Barbara Gronin †	Gastwir- thinn Nachba- rinn.

⁸² Sammlung der k.k. landesfürstlichen Verordnungen in Publico-Ecclesiasticis 1767-1784. 3. Teil 1784 – p. 29

Додаток №3. Формуляр метричної книги про померлих 1784 р.⁸³

Zeit des Sterbens. 1783. Februar.	Haus- Numer	Namen des Gestorbenen,	Religion.		Geschlecht		Gebensjahre	Grabszeit und Sebrant
			Latbo- lich	Proce- stant.	Män- lich.	Weib- lich.		
den 12ten	35	Elias Hornich.	—	1	1	—	58	58 Jahre Bieder.

⁸³ Sammlung der k.k. landesfürstlichen Verordnungen in Publico-Ecclesiasticis 1767-1784. 3. Teil 1784 – p. 29

Додаток №4. Формуляр метричної книги народжень. 1842 р.⁸⁴

G e b u r t s -
K O N D I N N A

636

Haus- No.	Periode der Geburten Врѣме Нацирѣн		Namen des Kindes Имя и Прізвище	Religion Аукъ Бис- рчин		Geschlecht Партѣ		Am Arbeits Arbeits	Am Arbeits Arbeits
	Jahr Лѣта	Monat und Tag der Geburt Мѣсяцъ и Тѣнь		Monat und Tag der Taufe Мѣсяцъ и Тѣнь	Orientalisch Православн	Occidentalisch Католич	Männlich Мужской		
157.	842	19. März	22. März	Frideric	1	1	1	1	1
178.	842	2. April	6. April	Anton	1	1	1	1	1
25.	842	11. April	15. April	Paul	1	1	1	1	1

R e g i s t e r.
N I S K O U C I N O R.

Aeltere Паринциѣ		Fater Ксмятрѣн		Vor- u. Zu- name der Bedamme, dann ihr Wohnort Имя и Порекло Мѣшинъ и Локда де Унде Сѣнтъ	Eigenhändige Unterschrift des Pfarrers, der die Taufe besorgte Архиппъ и Лѣши Ник- андръ и Протодѣи Клѣ де Котизат
Vor- und Zunamen, dann Stand oder Gewerbe des Vaters Имя и Порекло Тѣшинъ, Брѣла и Локда де Унде Сѣнтъ	Mutter Мама	Vor- und Zunamen, dann Stand und Wohnort Имя, Порекло, Брѣла и Локда де Унде Сѣнтъ			
Johann Baptist Lokda de Unde S.	Theresia	Johann Baptist Lokda de Unde S.	Theresia	Johann Baptist Lokda de Unde S.	Theresia
Johann Baptist Lokda de Unde S.	Euphrosina	Johann Baptist Lokda de Unde S.	Euphrosina	Johann Baptist Lokda de Unde S.	Euphrosina
Johann Baptist Lokda de Unde S.	Theresia	Johann Baptist Lokda de Unde S.	Theresia	Johann Baptist Lokda de Unde S.	Theresia

⁸⁴ ДАЧО ф.1245, оп.1, спр.271 – арк. 63в-7